

Stefan Yordanov

(Bulgaria, Veliko Tarnovo, St. Cyril and St. Methodius University of Veliko Tarnovo)

Aspects of the Thraco-Baltic Isoglosses (in view of Bulgarian Substrate Onomastics)

I. Poland of the Piasts and the Balkans

Abstract: The idea of close ethnocultural and ethnolinguistic relations between the Balkans and the Polish lands during pre-modern times arose in the 16th century but has not been founded on purely scientific grounds until modern times. The two historical regions are connected by the phenomenon of the so-called Thraco-Baltic isoglosses, a considerable number of which are represented in the substrate pre-Slavic onomastics, Thracian or Baltic respectively. In her scientific pursuits, the late Lilyana Dimitrova-Todorova offered an analysis of some of the substrate isoglosses observed mainly in the north-eastern parts of Bulgaria; it was her work in this area that has prompted my interest in the study of some Thraco-Baltic isoglosses described in this article. Substrate Baltic onomastics in the Polish lands attests to a significant participation of a Slavicised Baltic population in the formation of the Polish state during the times of the early Piasts. In a considerable number of cases the onomastic relics of the historical ethnogenetic processes in the Polish lands represent Thraco-Baltic isoglosses.

Key words: Thraco-Baltic isoglosses, Origin of the Polish state, Piasts, Dagome, Mieszko, Pre-Slavic substrate onomastics

* This paper is part of the Special Session marking the 75th anniversary of Assoc. Prof. Dr.Sc. Lilyana Dimitrova-Todorova published in Issue 21 of the e-Journal.

* Публикацията е част от специалната рубрика в XXI брой на е-списание „Дзяло“, с която отбелязваме 75-годишнината от рождението на доц. д.ф.н. Лиляна Димитрова-Тодорова.

Стефан Йорданов

(България, Велико Търново, Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“)

Аспекти на трако-балтската изоглосия (с оглед и на българската субстратна ономастика)

I. Полша на Пястите и Балканите

Проучванията на племенните езици на древните траки се основават на относително ограничен кръг източници, сред които важно място заема и субстратният ономастикон. Влог в тази сфера има и бележитата българска изследователка Лиляна Димитрова-Тодорова.¹ Опитвал съм се да анализирам отделни случаи на субстратна

¹ Установените от нея в голямото ѝ монографично изследване върху местните имена в Поповско субстратни имена от тракийски и респ. дако-мизийски произход са (в едно вероятно непълно изброяване): Йбрата; Лом; Букурка; Бурда; Кабда (Горна и Долна) и вероятно Ликата (Димитрова-Тодорова/Dimitrova-Todorova 2006: 210-211). Към тези тракийски субстратни имена от района може да бъде добавено и селищното име Опака.

ономастика от тракийски произход, в това число и от Поповско (вж. Йорданов/Yordanov 2015: 152-179) – един от основните обекти в изследванията на Лиляна Димитрова-Тодорова – което ме подтикна да посветя в нейна памет текст върху въпроси на тракийската ономастика. В този текст значително място е отделено на един несъмнено интересен лингвистичен проблем – фактът, че редом с наблюдаваната в тракийския ономастикон изоглосия, тясно обвързваща го с балтските езици², налице е и трако-балтски словообразователен изоморфизъм. Този факт е значим, тъй като той може да даде основа за отговор на въпроса дали това е очакван изоморфизъм между две езикови системи, след като и двете са индоевропейски, или по този показател тракийски и балтските езици трябва да бъдат обединени в отделна голяма група сред останалите индоевропейски езици. По въпроса са изказвани противоречиви мнения, но във всички случаи е изтъквана значимостта му с оглед тракийската етническа история. По този въпрос също ще споделя някои частични наблюдения.

Полската „Москва“, или за „балтската връзка“ на Пястите³

Раждането на средновековните европейски държави е обвеяно с легенди и митове, и в това отношение историята на т. н. западни славяни не прави изключение. И раждането на чешката държава на Пшемисловичите, и раждането на полската държава на Пястите са отразени в ранноисторически текстове, в които митологичната трактовка на началата на държавностен живот е преобладаваща.⁴ Митологичното в тези текстове неизбежно поражда литературна трактовка с един несъмнено талантлив образец в романа на Юзеф Крашевски „Старинно предание“, в който известията на историческите извори са находчиво и в доста случаи приемливо представени.⁵ Историците обаче са възправени пред редица неясноти във възстановяването на историческите процеси, довели до раждането на ранносредновековните държави на Само, на

² Предпочитам тази форма на прилагателното, производно от лексемите балти, Балтика, тъй като във формата балтийски според мен се съдържат географски конотации с названието на района, в който обитават и народи, които не говорят езици от балтската група индоевропейски езици. В това отношение споделям терминологичното прецизиране, предложено от Ю. Лаучюте: „Термин „балтский“, „балтские“ – пише тя – употребяется наряду с „балтийский“ для того, чтобы избежать двусмысленности, ибо применительно к этносу или к древним племенам термин „балтийский“ иногда обозначает всякий народ (племя), проживавший в бассейне Балтийского моря.“ (Лаучюте/Lauchyute 2004: 73-74, бел. 2)

³ Като още един повод да посветя тъкмо настоящия текст на светлата памет на видния български езиковед Лиляна Димитрова-Тодорова ми послужи изявеното от нея емоционално отношение към родствената славянска страна Полша. Както е известно, тя е специализирала в Института по славистика и в Института за полски език при Полската академия на науките (Варшава и Краков) и е сътрудничала с публикации и съвместна работа в издания като „Slowiańska onomastyka. Encyklopedia“, списание „Opomastica“ и в съвместни проекти с полските учени, във връзка с което е била в интензивен контакт с полски лингвисти и често е посещавала Полша. Но нещо повече: в лично писмо до мен Лиляна Димитрова-Тодорова споделя, че е обикнала Полша до степен да я чувствава като втора родина.

⁴ Може би като единствен засега опит в българската литература за анализ на тази традиция по примера на чешките ранносредновековни хроники вж. Младенова/Mladenova 1995: 255-296. В полската историография митологичният пласт в изворите за началата на полската държава е анализиран многократно; сред по-обстойните съчинения ще посоча онова на Г. Лабуда (Labuda 1960), а напоследък – изследванията на Банашкевич (вж. напр.: Banaszkievicz 1982; 1993; 2010 и др.). Срв. също Wrocławski 1970: 393-419; Wiszewski 2009: 45-64. За дискуссионните проблеми в анализа на този митологичен пласт срв. Żmudzki 2002: 451-471.

⁵ Това не е изненадващо; Крашевски е автор и на исторически изследвания. За него като историк вж. напр. Jarowiecki 1991. По въпроса кога за пръв път Мешко I и Болеслав Храбри стават герои на художествена литература с историческа тематика срв. Gąsiorowska 1957: pass. Издание на български език на книгата в превод от големия преводач на полска литература Димитър Икономов: Крашевски/Krashevski 1975.

Пшемисъл, на Пястите, на полабските славяни. В случая с раждането на полската държава недостатъчна яснота има при тълкуването на известията на средновековните хронисти, като един аспект в тези неясноти е свързан с имената на полулегендарните владетели, стоящи в началото на полската история.

Накратко, изворите ни дават следната информация за формирането на полската държава. Сред племето на поляните през IX век се издига династията на Попелидите. Княз Попел управлявал тиранично, не зачитайки волята на старейците на племето. Бил постигнат от възмездие; загинал от нашествие на мишки. Властта преминала към Семовит, като още за неговия баща, на име Пяст, знамение предсказало славно бъдеще; Семовит бил последван във властта от Лестек и Сомомисл. Правнукът на Пяст, Мешко I, бил владетелят, при когото държавата на поляните станала могъща. Той приел християнството и по този начин полската държава получила и цивилизационна легитимация. Така накратко представените известия на изворите⁶ съдържат данни на границата на митичната и хроникалната история, което е типично за много средновековни повествования за зараждането на държавността. Те представляват много интересен комплекс от данни, заслужаващ обстойно обсъждане, което активно се провежда в полската историография, но то в случая няма да ни занимава. Ще се спра на друга проблематика, породена от специфичния облик на имената в тези известия на изворите.

Действително, споменатите в изворите имена (*Д а г о м е, П я с т, М е ш к о* и др.) са с лингвистичен облик и евентуално етно-лингвистична принадлежност, които са разглеждани в литературата нееднократно.⁷ Тук ще изложа кратки бележки върху някои от тях, започвайки от името, дало названието на династията на Пястите.⁸

Името *П я с т* се приема за едно от старополските имена. Обяснява се като производно от праславянското **přestovati* 'pieleǵnować, piańczyć', т. е. името Пяст произхожда от названието на длъжността *пясун* (*piastun*) за означение на личност, грижеща се за престолонаследника – своего рода славянски аналог на франкската длъжност майордом, „marszałek dworu”, а смяната на династията на Попелидите с династията на Пястите била още един преврат от типа на преврата на майордомите при Меровингите (хипотеза, формулирана още през 1895 г. от Тадеуш Войчеховски и обсъждана напоследък и от Яцек Банашкевич⁹). Възможността в данните за ранната история на полската държава да се проследят известия за функционирането у западните

⁶ Най-краткото представяне на известията на изворите: „Piast, domniemany protoplasta pierwszej pol. dynastii, prapradziad Mieszka I; w Kronice Galla Anonima występuje jako rataj ks. Popiela, mieszkający na podgrodziu gnieźnieńskim; syn Piasta i jego żony Rzepki (Rzepicha), Siemowit, został księciem pol. po śmierci Popiela; Kronika wielkopolska, a za nią J. Długosz, lokalizują wydarzenia w Kruszwicy; sam Piast miał zostać wybrany władcą.” (Piast, n. d.: pass.) Изложение и анализ на известията на Гал Аноним и останалите хронисти за идването на власт на Мешко I у Strzelczyk 1987: 17-43; 2016: 56 i nn.; Skibiński 2016: 11-40.

⁷ Вж. напр.: Hertel 1980; Kunstmann 1988; Bańkowski 1989; Labuda 1992; Bogucki 2004; Banasik 2013; Babik 2020 и др. Справка за обясненията за името Mieszko до 1984 г.: Kunstmann 1988, 78. Справка за обясненията на имената Mieszko и Dagome до 2016 г.: Strzelczyk 2016: 66-73 (Rozdział V. Imiona pierwszej Polskiej chrześcijańskiej pary książęcej). Срв. също литературата, указана в моята студия Йорданов/Yordanov 2018, с. 165-166, най-вече бел. 164 на стр. 166.

⁸ Терминът „династия на Пястите“, както отбелязва Анджей Банковски (Bańkowski 1989: 117) за пръв път е употребен от полския историк А. Нарушевич в 1780 г.

⁹ В работата си „О Piaście i piaście” Т. Войчеховски изрично твърди, че „pazt” u Galla może wcale nie być nazwą własną, bo w grę tu wchodzi *piast(un)*, czyli majordomus, marszałek dworu i wychowawca synów książęcych (*piast* od *piastować*), który pozbawiwszy władzy księcia Papyla osadził na jego tronie własnego syna, Siemowita, podobnie jak frankoński Pepin Mały, majordomus na dworze Merowingów, a zatem że „pazt” funkcją urzędową, a „Chossistco” imieniem ojca Siemowita...” (цит. по Bańkowski 1989: 117). Някои несъгласия на Александър Брюкнер с тази трактовка вж. у Brückner 1907: 15-19.

славяни и конкретно в държавата на Пястите на феномена на двоичната владетелска институция (в полския вариант – княз плюс воевода¹⁰) несъмнено заслужава по-нататъшен анализ, но тя остава странична спрямо въпросите, централни за настоящото изложение.

С оглед на въпросите за етнолингвистичния облик на държавата на Пястите от значение е това, че в досегашните изследвания не е обърнато достатъчно внимание на балтските паралели на името *Пяст*. Две от имената на ятвяжките предводители се приближават до името *Пяст* и според мен е възможно да са етимологически сродни. Това са имената *Небяст* и *Пестило*. Засвидетелствани са в Ипатиевската хроника, първият – в 1251 година, вторият – в 1274 година. Второто име представлява вариант на първото – негова умалителна форма с типичния за балтските езици умалителен суфикс *-el-*. И трите имена – *Пяст*, *Небяст*, *Пестило* – са суфиксални образувания на *-st-* (*-st-*). В тези според мен еднокоренни имена *Небяст* е разширено и с префикс, а *Пестило* – и с умалителен суфикс. Суфиксът *-st-* (*-st-*), ако се съди по честотата му, е типичен за балтските езици. Така в студията на Траутман върху пруските лични имена се среща с относително многобройни имена, формирани с този суфикс – това са например имената *Bugist*, *Kynste*, *Manauste*, *Paganst*, *Powiste*, *Prewayste*, *Rust*, *Ruste* и други.¹¹ Такива са и пруските имена *Leist* и *Perdustis*.¹² Това са и литовските имена *Rēstis*, *Restys*, *Restaitis*, които Казлаускас указва като формирани от корена *Res-* (Kazlauskas 1970: 126). По принцип в старопруския език са налице редица съществителни и лични имена, формирани чрез този суфикс.¹³ Опитите за етимология на името на славянска почва се свеждат до главно две хипотези¹⁴, като и двете не са убедителни в семантичен план. Независимо от забележката на Ханна Поповска-Таборска, че най-ранната фиксация у Гал Аноним на името е без *i* във вокализацията му, конкретно – *pazt* (*past*), смятам, че ятвяжките имена *Небяст* и *Пестило* потвърждават формата *Piast*, но може би засвидетелствайки и варианта *Pest*. Впрочем, вариантът *Piast* се потвърждава и от приведеното от Поповска-Таборска старополско лично име *Piasta*, засвидетелствано през XV век.

Само да отбележа и това, че в генеалогията на Пястите със суфикс *-st-* е формирано не само името на *Piast*, но и на *Leist* и *k*. При това, както се установява, в пруски език личните имена, образувани чрез суфикса *-ik-* от типа на *Swenticke*, *Grasicke*, *Purmiko*, са изглежда диминутивни (Топоров/Торогов 1980: 156). Това вероятно се отнася и до името *Лестек*.

Името *Пяст* не е единствен пример за балтско по произход име в ономастикона на държавата на поляните от X-ти век, както е отразен в изворите. Балтско по произход е и името на нейния пръв могъщ владетел, *Мешко*. Основателят на полската държава Мешко е всъщност „Леший“, респ. „Мечка“.¹⁵ По отношение на така установяваната

¹⁰ Вж. трактовката в тази насока на данните у Яцек Банашкевич (Banaszkiwicz 2010: 99-1)00. По този въпрос срв. и Йорданов/Yordanov 2020: 21, бел. 11.

¹¹ Trautmann 1925 [1974]: 20, 45, 54, 73, 79, 81, 84; за словообразователния модел на *-st-* (*-ī-st-ā*) в балтските езици: Krahe 1959; Gerullis 1922: 257; Топоров и Трубочев 1962: 166; Dini 2014: 80. Този словообразователен модел е застъпен и в редица пруски местни имена, на което тук няма да се спирам.

¹² Известни са ми по коментара в изданието *Narbutas* 1995, psl. 486, n. 120.

¹³ Някои примери вж. у Smoczyński 2009: 105, 106, 108, 109, 116, 118.

¹⁴ Вж. пространното им разглеждане у Поповска-Таборска/Popovska-Taborska 2000: 143-146 (същото и на полски език: Popowska-Taborska 2004: 369-373).

¹⁵ Такова обяснение формулира за пръв път Александър Брюкнер (привеждам становището му по: Strzelczyk 2016: 68; вж. и Brückner 1897: pass., non vidi, цит. по: O Piaście 1898: 417). В най-ново време балтска етимология на името *Mieszko* обосновава Симас Каралюнас, съпоставяйки го с балтски заемки в славянските езици от типа на белоруското *мішка* и на базата на лексема в балтските езици, обозначаваща

семантика на това име може да се укаже отразената в него мито-ритуална урсолатрия, срещана сред много народи, в това число и сред балтите, и типична за дохристиянското владетелско сакрализиране.¹⁶

Балтско име сред имената от генеалогичната история на Пястите вероятно е и личното име *Попелек*. В случая заслужава отбелязване близкото пруско лично име *Pippelk*, известно по документ от 1517 г., което украинският лингвист Анатолий Непокупни изяснява чрез старопруското *pipelko* „Vogel“ (Непокупный/Непокупнуу 1976: 118; цит. по: Blažienė 2020: 155).

Балтско име в ранната история на полската държава изглежда е и личното име *Дагоме*.¹⁷ Авторът на едно от последните проучвания на средновековното писмено известие за *Dadome iudex*, Пшемислав Новак (вж. Nowak 2020: 25-39), не открива сред изследванията по проблема такива, които да са посветени на евентуална „балтска следа“ в този извор, в който единствено неясно е името Дагоме и респ. името на етно-политическата формация, начело на която той стои. А тъкмо името на този „съдия“, както е титулуван Дагоме в документа, би могло да е балтско по етнолингвистична принадлежност. Кратко пояснение в това отношение. *Dagome* съвпада по словообразователен модел с редица старопруски имена, формирани чрез суфикса *-(a)me-*, *-(o)me-*, *-(e)me-*, такива като: *Gedame*, *Nestome*, *Netueme*, *Sanyome*, *Tungone*.¹⁸ Според мен, необосновано е да се търси паралел на *Dagome* в семитското име *Dagon*, както прави Х. Кунстман, нито пък в немското име Дагоберт, както прави J. Hertel (Kunstmann 1988: 84-86; Hertel 1980: 85-95), при наличието на балтски имена от типа на пруското *Dawgon* (Trautmann 1925 [1974]: 23). Ако не друго, името Дагоме е във форма, която е масова в начина, по който са записани пруските имена в изворите от епохата на средновековието и от ново време. Като славянски паралел на името се указва например споменатото през 1136 г. в т. нар. *Bulla gnieźnińska* лично име *Dzigoma*¹⁹, но с оглед на гореприведените пруски имена това име изглежда също ще трябва да бъде отнесено към балтските по произход имена. Впрочем, формантът *-ma* се проследява и в апелативи от езика на ятвягите, например в думата *aucima* „село; селище“ (Dini 2014: 306), примери вероятно има и други, което е от значение във връзка с ятвяжките паралели към името *Пяст*. Впрочем, редица пруски апелативи и прилагателни имени са формирани с варианти на този суфикс, респ. със суфикси от консонанта *-m-* (вж. напр.: Mažiulis 2007: 33).

мечката като „горско животно“ (Каралюнас/Karalynas 2014: 109). Славянската етнолингвистична принадлежност на името е трудно доказуема, а свързването му с името Мечислав – невъзможно, представлявайки типичен пример за народна етимология. Начинател на обяснението на името Мешко като производно от Мечислав изглежда е полският хронист Ян Длугош. Вж. за неговото обяснение: Strzelczyk 2016: 67. Отвеждането на името Мешко към така формулираната изходна форма Мечислав е обикнато в полския културно-исторически дискурс; така героят на Юлиуш Словацки заявява: „*Imię mi dane straszne – z mieczem zbrojne, sławą świecące*“ (цит. по: Kęsikowa 2018: 35-36). В полската научна литература етимологията на Ал. Брюкнер обичайно не се приема, но се срещат и примери, в които „преводът“ на името Мешко като „мечка“ се привежда като безспорен (например от Грабенский/Grabenskiy 2006: 19). Справка за опитите за етимология на името *Mieszko* до 1984 г. вж. у Kunstmann 1988: 78.

¹⁶ За социалните и идейните практики, генерирани у много народи такова окачествяване на владетелите чрез зооним – социален маркер вж. у мен: Йорданов/Yordanov 2018: 165-166, с указаната там литература.

¹⁷ Изложение на досегашните опити за обясняване на името *Dagome* (*iudex*): Strzelczyk 2016: 69-73.

¹⁸ Trautmann 1925 [1974]: 29; 70; 71; 88; 110. Суфиксът *-umas*, редуван с *-um(a)s* -, представлява формант за производни, образувани от прилагателни имена (Skardžius 1943: 211; Endzelins 1951: 333; цит. по: Каралюнас/Karalynas 1981: 110).

¹⁹ Становище на Jerzy Dowiat (цит. по: Strzelczyk 2016: 70). Срв. в това отношение и анализа на Łuczyński 2015a: 76-78.

Името на втория владетел след *Пяст, Семовит* (Semowit, Siemowit) обичайно се представя като славянско име със значение „familiae prosperitas“, сравнявайки го с божеските имена *Světovit, Rujevit, Jarovit*.²⁰ Но имената на *-wit* са по принцип познати и на балтския ономастикон. Ще приведа два примера. На първо място, това са някои пруски лични имена: Manewyth (Manewydan; Монивидъ, регистрирано през 1438 г.; Monti-widus, Монтивидъ); Nerwyde, регистрирано през 1370 г.²¹; Wissewit (Trautmann 1925 [1974]: 120) и др. И на второ място – това са и някои ятвяжки лични имена (вж. Непокупный/Непокупнуу 1987), сред тях и патронимиконът Самовитович на ятвяжкия княз Кондрат Самовитович (Штыхов/Shtykhov 2001: 107). Не представлява ли името на Семовит от династията на Пястите също така балтско име? Това, струва ми се, е напълно възможно, включително защото то изглежда е идентично с приведения ятвяжки патронимикон. Освен това, името Семовит има много съответки в словообразователно отношение в пруските географски имена на *-av-ītjo-*, по изброяването им у Георг Герулис: Ayslowiten, Baudewiten, Bundewith, Dirgowithe, Goltawit, Gorowyten, Lusewithe (Loysewiten), Molowyten, Nologowithen, Pallawiten (Pallowythen), Schinewite (Schenewiten), Sorbewyth, Sudowiten, Wusewiten (Woysewiten), Parstowyte (Parswit) (Gerullis 1922: 259; цит. по: Непокупный/Непокупнуу 1987: 48). Пруските и старополабските имена на *-av-īt-* или *-av-ītjo-*, в това число божеските имена *Světovitъ, *Jarovitъ, *Rujevitъ, *Borovitъ, най-вероятно представляват субстантивирани прилагателни имена, а не композитуми.²² Тъй като балтските имена от този тип се срещат и у пруси, и у ятвяги, украинският лингвист Анатолий Непокупни ги категоризира като пруско-ятвяжки и подчертава, че те са типични по-скоро именно за западнобалтските езици. Нещо повече, според него

...суффиксальное сочетание *-av-ītjo-*, будучи ятвяжско-пруским, с одной стороны, противопоставляет западных балтов восточным (литовцам и латышам), а с другой — объединяет первых со славянским языковым миром, где соответствующий формант *-ov-itje* развился для выражения отчества, фамилии, а также древних этнонимов. Наличие западнобалтийско-славянской деривационной параллели позволяет удревнить возраст обсуждаемого суффиксального сочетания, перенеся начало его формирования в праславянский период (Непокупный/Непокупнуу 1987: 51).

Анатолий Непокупни вероятно е прав, но приведената по-горе ятвяжка фамилия Самовитович говори за това, че славянският формант *-ov-itje* и балтският формант *-av-īt-* въпреки еднакия си произход не са били схващани като идентични и за славянския регистратор на името (Ипатиевският летописен свод) балтското име е било „непрозрачно“. Западнославянските имена от този тип са показателни за функционирането на идентичен словообразователен модел и в славянските езици²³, но обликът им говори по-скоро за повърхностно славянизирани балтски имена и например някои от упоменатите в т. нар. Гнезненска була имена от този тип²⁴ се обясняват по-скоро като

²⁰ Semowit = *sěmo-vit = familiae prosperitas, Siemirad, Siemiradzki (Brückner 1897: pass., цит. по: O Piaście 1898: 417).

²¹ За имената Manewyth и Nerwyde вж. Топоров 1977: 63, 72, с препратките.

²² Преглед, с лит.: Непокупный 1987; Godecki 2010; Łuczyński 2015; Zaroff 2019. В семантично отношение тези имена се тълкуват от Михал Лучински съответно: Svätovit 'ten, u którego jest dużo tego, co jest święte', *Jerovit 'ten, u którego jest dużo tego, co jest jare' (Katičić 2010: 21), *Borovit 'ten, u którego jest bór', *Rujevit 'ten, u którego jest Ruja' lub 'ten, do którego należy Ruja' (Łuczyński 2015: 115).

²³ Срв. имена като Dobrovit, Drogovit, Gościwit, Ljudevit, Siemowit: Zaroff 2019: 42.

²⁴ Miłowit (Milovit), Radowit (Radovit), Siedlewit (Sedlevit), Snowit (Snovit), Wniewit (Vnevit). Цит. по: Zaroff 2019: 43.

балтски имена. При това имената на *-vit* са почти изцяло или от пруско-ятивяжки територии, или от райони „под подозрение“ за балтско присъствие в тях – „полянский“ район на р. Варта и велетско-рюгенското Поморие.

Балтските по произход лични имена в ранната история на полската средновековна държава не стоят изолирано в района, в който тя възниква. Тук няма да се спирам върху проблемите от етническата история на този район, само ще отбележа, че появата на балтски лични имена в този район най-вероятно означава присъствие на балтско население тук, вероятно хронологически ранно, което произтича и от следните съображения:

От една страна, в изворите, в случая в документа *Dagome iudex*, балтски облик имат не само личните имена, а и някои от названията на областите, респ. страните и държавите. Названието на град Краков например присъства във формата *G r a c s o a*, която отговаря по-скоро на балтския вариант на името, *Krakuva* (както битува това име в литовски език и понастоящем), а не на славянското *Kraków*.²⁵

От друга страна, споменатият в същия документ топоним или хороним *S c h i - n e s g h e*, за когото са предлагани редица обяснения, обичайно несигурни, би могло да бъде трактуван като балтско име, тъй като основата му е с точен етимологичен паралел в пруския топоним *Schinewite* (*Schenewiten*) (*Gerullis* 1922: 259; цит. по *Непокупный* 1987: 48). Тази досега непотърсена насока на анализа на това име според мен заслужава да се доразвие.

От друга страна, местните субстратни имена, главно хидроними, също извяват значително балтско присъствие в района. Наличният ономастичен материал от ареала между Висла и Одра изглежда свидетелства за именно такава картина. Една относително отдавнашна обобщителна работа на бележития полски лингвист Станислав Роспонд, която, както представя нейните резултати О. Н. Трубачов, отстоява „висленско-одерската теория“ за славянската прародина, едновременно с това „допускает неславянское, точнее – дославянское, венетское, „загадочное“ происхождение многих гидронимов на этих территориях: *Drawa, Drama, Nisa, Kwisa, Wisa, Osa, Wierzyca, Notec, Nieca, Gwda, Kwa, Wkra, Bzura, Jana, Nida, Ina, Mroga, Śrem*.”²⁶ Анализирайки въпросните дославянски хидроними със „загадъчен произход“, Роспонд отбелязва, че за много от тях още няма *opinio communis* (*Rospond* 1968: 116), но че в редица случаи става дума за субстратни балтски имена. Някои отделни негови наблюдения в това отношение е необходимо да бъдат приведени, тъй като те също очертават контурите на набеязаната ситуация на немалък балтски субстрат в западна Полша, включително и в района, в който възниква държавата на Пястите.

Характерен балтоезичен по произход хидроним в района е речното име *Maskawa* или *Moskawa* – река, вливаща се във Варта, посочвана като източна граница на началната територия на държавата на Пястите (*Gieysztor* 1970: 181-182, цит. по *Кара* 2020: 122). Без да правя тук анализ на този хидроним, върху чиято „балтскост“ акцентувах в заглавието на този раздел от настоящото изложение, бих посочил, че той, също като името на днешната руска столица, има балтски произход.²⁷ В района на държавата на поляните са засвидетелствани още хидроними, формирани чрез суфикса

²⁵ За евентуалната балтска етимология на селищното име Краков вж. *Топоров/Торогов* 1966: 260; 1973: 55.

²⁶ *Трубачев/Trubachev* 2003: 114-115, цитирайки *Rospond* 1968: 134-135.

²⁷ За най-вероятно балтския произход на хидронима и респ. ойконима Москва вж. напр. *Топоров/Торогов* 1972; 1982.

-ova, -ava²⁸, в това число например: Widawa, приток на долна Warta²⁹, *Gudowa – заедно с Widawa също отнасян от М. Рудницки към речните имена на -ova, -ava.³⁰ Тук спада и речното име Kwa³¹, както и Kwiłcz, название на рекичка в поречието на Долна Варта, за които Рудницки указва и старопруски паралели (Rudnicki 1932: 102-105). Към времето на публикуването на изследването на М. Рудницки доказването на славянския облик на ареала е било твърде злободневно³², което го кара да отмени балтските словообразователни паралели на името, респ. да потърси илирийски съответки.³³ Но имената имат характерни балтски паралели, като в балтските езици този суфикс е много продуктивен, особено на хидроними.³⁴ Специално проучване върху субстратните балтски произход хидроними в басейна на река Варта посвещава Владимир Орел; оказва се, че съгласно резултатите от това проучване такива хидроними тук са десетки на брой (вж. Орел/Orel 1989; 1997). Вярно е, че броят на субстратните речни имена на -ova, -ava, – примерите за каквито, включително приведените по-горе, привлякоха вниманието ми към въпроса за балтското присъствие на запад от Висла – в района на Варта е по-малък (това са Maława, Maskawa, Mękwa, Szyrwa); речните имена на -ova, -ava са повече в района на Висла. Все пак да прибавя и селищното име Szreniawa на селище от административния район Gmina Komorniki, Познанско воеводство (централна Западна Полша), на ок. 2 км южно от Komorniki и на 13 км ю. з. от Познан; същото име функционира и като хидроним, назоваващ река, протичаща в Малополша. Да отбележа и нещо важно с оглед на занимаващия ни проблем – названието на племето Rani от остров Рюген (където били почитани божествата Sventovit, Rugevit, Porevit и Gerovit), се среща в изворите и във формата Ranove (вж. случаите, указани у Zaroff 2019: 41-42), която явно отразява вариант на това име, разширен със суфикса -(u)va-, -(a)va-. Това не е изненадващо – в такива две форми битува и етнонимът на племенния колектив варни – Varni, Warnubi, Warnawi, обитаващи terra Warnowe.

Районът на Гнезно е на запад от границата на най-максималното присъствие на субстратна балтска хидронимия в териториите на източна Европа; като такава граница В. Н. Топоров посочва линията Ровно – Варшава – Бидгощч – Колобжег (вж. Топоров 2010: 17). Но, както видяхме, балтска по произход субстратна хидронимия се установява в басейна на река Варта. Това отговаря на уточнената картина на наличието на балтска по произход субстратна хидронимия и на запад от Висла (вж. най-общо: Dini

²⁸ Станислав Роспонд отделя специален раздел в проучването си на имената, формирани с този суфикс, допускайки, че те са субстратни – балтски или други (Rospond 1968: 122). Сред имената, анализирани от Роспонд, се указват балтски съответки на хидронимите Drawa (срв. пруското Drawe) и Rawa (срв. пруското Rawe; Rospond 1968: 112, 113). Върху проблема за взаимоотношението между вече непродуктивния славянски модел на *(j)ava, на имената на -ev и -va, на дославянския индоевропейски модел на -wa, и накрая, на балтските имена на -uva срв. Udolph 2016: 219, също Udolph 2016 a: 183, Karte 5. Вж. за имената на -ava в полското езиково землище също и Babik 2001: 54-57. За присъствието им в полабско-лужишкия ареал срв. Эйхлер 1962: 88-89.

²⁹ Опит за славянска етимология у Rudnicki 1932: 92. Срв. обаче: Орел 1997: 357.

³⁰ Rudnicki 1932: 97-98; за Wda и Widawa вж. и Rospond 1968: 113; Udolph 1981: 87.

³¹ За обясняване на това речно име е търсен паралел в дакийската глоса κοαδύμα (Rudnicki 1932: 102-105). Във връзка с това бих поставил въпроса изцяло ли е погрешно дакийското обяснение за тези два хидронима, Kwa и Kwiłcz, предлагано от Макс Фасмер, което Рудницки критикува.

³² Несъмнено това се е дължало на немско-полския дебат за автохтонизма или алохтонизма на славяните в (западно)полските земи и полабско-поморския ареал. Вж. историографски преглед на този дебат у Гжесик/Gzhesik 2017: 107-121.

³³ Според Хайнрих Кунстман суфиксът -va- е илирийски. Вж. Kunstmann 1996: 192. По-точно е според мен да се каже, че суфиксът се среща и в илирийския ономастикон.

³⁴ На активното му присъствие в балтската ономастика се спрях преди известно време въз основа на достатъчно показателни примери. Вж. Йорданов/Yordanov 2010: 355-381. За суфикса -uva, -ava, респ. -av- ~ -uv- като типичен за балтските езици срв. Dini 2014: 190, 191.

2014: 59-61, с лит.), а дори и на запад от Одра. Немските езиковеди Karl Engel и Lothar Kilian указват много по-западна граница за обиталищата на западните балти спрямо линията на максимално присъствие на балтската субстратна топонимия, както е представена от току-що приведеното нейно очертаване от В. Н. Топоров.³⁵ Балтска субстратна хидронимия, макар и по-рядко присъстваща, се проследява и в ареала от Дания до Висла и от крайбрежието на Балтийско море до река Варта на юг³⁶, в това число и в Долна Саксония.³⁷ Този ареал отговаря на допусканата от Пиетро Дини четвърта диалектна група на балтските езици, наречена от него Pomeranian Baltic, редом със западнобалтската, източнобалтската и днепровско-балтската група (вж. най-общо Dini 2014: 78). Освен това, на запад от Одра се срещат поне два етнонима, които са най-вероятно с балтски произход – етнонимът велети³⁸ и етнонимът варни, а ако се има предвид евентуалната велетска характеристика на волиняните (вж. Labuda 1988: 65-75; цит. по: Witczak 2016: str. 39, п. 10), и други племенни колективи в района на Поморието са били балтски. Относително многобройни балтизми – хидроними и топоними – се проследяват и в ономастикона на Мазовше (вж. напр.: Bednarchuk 2021). Впрочем, хоронимът Мазовше възхожда към балтското *Māžavā, със значение „малка (страна)“ (Каралюнас 1998: 18). С оглед наличието в Померания на значителен балтски субстрат³⁹ може да се помисли и за поморски произход на „балтскостта“ на Пястите. Тук, в Померания, от балтски произход е названието на една от големите речни артерии – *Persante*.⁴⁰ А хидронимът *Prusina* в Гданското Поморие, отбелязан в документ от X в. (Лаучюте/Lauchyute 2004: 72; 2009: 304), сякаш символизира проникването на пруси и на запад от Висла, макар че е възможно и да не е отетнонимен хидроним. С оглед на тези данни, територията на държавата на Пястите остава „заключена“ между области със засвидетелствана балтска субстратна хидронимия, измежду указаните

³⁵ Вж. картографско представяне на становищата им в: Blažienė 2020: 450, Karte Nr. 1. Като лингвист – начален етап на проучването на проблема за присъствието на балтите на запад от Висла – В. Н. Топоров посочва Ф. Лоренц. Вж. литературата, указана от него (Топоров/Торогов 2006: 36-37, бел. 29).

³⁶ Вж. картата в Dini 2014: р. 54.

³⁷ Във връзка с тази ономастична картина Тарасов отбелязва: „... И тут вспоминаются слова крупного современного исследователя топонимии Северной Германии Ю. Удольфа и исследователя К. Каземир и о том, что в соседней с ободритами Нижней Саксонии невозможно объяснить десятки топонимов только из германского или славянского языка, и такое объяснение можно представить только используя балтский язык.“ (Тарасов/Tarasov 2017: 102). Срв. Udolph 1999: 493-508. Срв. по този въпрос също и Ivoška 2016, 208-225.

³⁸ Вж. за етнополитическия колектив wieleti, Weletabi или Wiltzi: Коматина/Komatina 2020: 110-111, с препратки към изворите и литературата. За балтския характер на този етноним може да се съди и по близостта му с митонима велети или волоти – название на митичните великани, строители на големите кургани. Вж. за балтския произход на този митоним Дермант/Dermant 2010: 228; Тарасов/Tarasov 2018: 265, 269, с литература. За фолклорно-митологичните представи, свързани с този образ вж. и Лобач/Lobach 2014: 24-28.

³⁹ Вж. напр. Schmid 1989. Да илюстрирам присъствието на балтски субстратни имена в Померания въз основа на изброяването на някои от тях у В. Н. Топоров. „Анализ топонимических данных свидетельствует, что в определенный период или периоды, вопреки мнению отдельных ученых, прусское население распространялось и к западу от Вислы, в Поморье, где отмечено несколько десятков балтизмов прусского типа: Gdańsk, Gdynia, Mottlau, Saalau-Żuławy, Schonau, Trutenau, Persante, Saulin, Labuhn, Labehn, Powalken, Straduhn, Rutzau, Karaen, Pirsna, Patulli, Arniki, Kawle, Prangenu и т. п. Сложнее интерпретировать этноязыковую принадлежность древнего населения, занимавшего еще более продвинутый к западу ареал – вплоть до Шлезвига и Гольштейна, где также отмечены довольно многочисленные „балтообразные“ топонимические элементы“ (Топоров/Торогов 2006 а: 54).

⁴⁰ Вж. Топоров/Торогов 1966 а: 106; Udolph 1981: 91-92; Blažienė 2020: 456-458. Характеристиката на Persante като балтско субстратно име е посочвана от много автори; вж. библиографската справка у Dini 2014: 59, п. 38.

дотук – Мазовше, Померания, Саксония, Панония.⁴¹ Описваната ситуация отговаря на констатацията на Владимир Орел, че басейните на Одра и Висла „практически целиком является областью распространения балтийских гидронимов“. Той конкретизира като един от районите на тази преобладаваща балтска хидронимия – изводите му в това отношение бяха частично приведени по-горе – именно междуречието на Висла и Варта; в него

приблизително от Варшавы до Познани, а также севернее Познани, узкой полосой проходит еще одна зона „древнеевропейских“ речных названий, „варто-вислинская“, достаточно четко обособленная от других ареалов этого типа, расположенных значительно южнее. Для этой зоны можно предполагать известную этнолингвистическую самостоятельность (и архаичность?) по отношению к прочим областям, условно обозначаемым как „древнеевропейские“ (Орел/Orel 1997: 355).

Тази ономастична картина отразява установеното от някои изследователи късно, респ. вторично проникване в басейна на реките Одра и Елба и на славяни, и на балти, в това число в хода на Великото преселение на народите.⁴² Впрочем, това се потвърждава и от установената от Трубачов закономерност при крупни миграционни движения новоусвоените територии да бъдат окачествявани като *в е л и к и*, което за териториите на Полша е отразено в хоронимите Малополша и Велика Полша.⁴³ Тази ономастична картина, Впрочем, се потвърждава до голяма степен и археологически, доколкото тя очертава ареал, в който археологическите култури от времето преди и в хода на Великото преселение на народите се свързват със западните балти.⁴⁴ Струпването на относително много балтски по произход имена в центъра на появилата се, респ. набралата мощ през X в. държава на Пястите, сега получава по-друго изясняване, респ. обосновава една нова хипотеза за произхода на Пястите. Трудно е да се каже каква е

⁴¹ Да припомним във връзка с вероятното балтско присъствие в Панония предположението, че самият хороним има може би балтски произход, срв. пруската дума *rapneap* ‘pelke, bala, т. е. заблатеност, блато’. Вж. за това Laučiūtė 2006: 455. Пруската дума има тракийски изоглоси – речните имена *Rapax*, *Panisas*, *Pannysis*, ойконима *Panion* и субстратното име Панега, въз основа на които се възстановява тракийската дума за „блато“, **pani-*. Вж. Дуриданов/Duridanov 1976: 44, 58.

⁴² За времето на появата на славяните в така очертанния регион е дискутирано дълго, като обсъждането на въпросите продължава и понастоящем. В периода V–VII век по археологически данни се установява съседстване тук на две големи общности – на създателите на пражко-корчакската археологическа култура, най-вероятно славяните, и на създателите на суковско-дзедзицката археологическа култура, най-вероятно западните балти, и двете общности проникват в региона в резултат на миграционни движения откъм изток и юг. Впоследствие по-нататъшното движение на носителите на пражко-корчакската археологическа култура на север, в териториите на суковско-дзедзицката археологическа култура, води до ситуация на проникване на славяните до бреговете на Балтийско море, интегрирайки завареното балтско население, оставило следи от присъствието си в субстратната балтска по произход ономастика тук. Вж. от обилната литература например Алексаха/Aleksaha 2013: pass.; Пауль/ Paul’ 2014: pass.; Тарасов/Tarasov, 2017, и др.

⁴³ Вж. Трубачев/Trubachev 2003: 115. За други примери за тази хоронимична словообразователна практика: Трубачев/Trubachev 2003: 165-166 и др. Идеята на Трубачов често е приемана скептично, но данните за полските земи от периода до X век явно я подкрепят.

⁴⁴ Р. А. Агеева пише във връзка с това: „Гидронимический ареал, установленный В. Н. Топоровым, объясняет контакты балтийских языков с фракийским, иллирийским, германскими и иранскими языками, а также совпадает в общих чертах с ареалами археологических культур, прямо связываемых с западными балтами или имеющими балтийские элементы, – это поморская культура середины I тыс. до н.э. и частично зарубинецкая конца II в. до н.э. – до начала II в. н.э.“ (Агеева/Agееva 2009: 240, с препратка към Седов/Sedov 1979: 50-51, 74 и сл.) Бих прибавил във връзка с това и становището на А. Алексаха по отношение на т.нар. суковско-дзедзицка археологическа култура, приемана за балтска по етнолингвистичната принадлежност на създателите ѝ (Алексаха/Aleksaha 2013: pass.).

точната картина. Но ситуацията на Балканите в хода на Великото преселение на народите може донякъде да изясни някои аспекти на тази картина, защото, както предполага О. Н. Трубахов, в заселването на полуострова от славяните са вземали участие и отделни балтски племенни колективи, напр. милингите и ваюнитите с характерен балтски фонетичен облик и суфиксален завършек на техните етноними.⁴⁵ Вероятно подобна е била ситуацията и при движението на славяните в западна посока, при което те вероятно са увлекли и отделни балтски етно-политически колективи, респ. по-късно са проникнали в териториите, обитавани от балтски етнополитически колективи, създавайки по този начин балто-славянския конгломерат на полабския, поморския и полянския вартовско-москавски регион.

Тук не бих се ангажирал с опит за доказване на предположението, че етнонимът поляни може да е от балтски произход, защото не съм докрай сигурен и не съм правил опит да проверя доколко показателна е близостта му до ятвяжкия етноним полешани. Във връзка с това заслужава да се отбележи все пак, че названието на етнополитическия колектив, сред който възниква държавата на Пястите – поляни, открива твърде близки имена в балтската хидронимия, например хидронимите *Palnė*, *Palenis*, *Palėni*, *Palini*⁴⁶, които твърде е възможно да не са въпрос на омофония с етнонима. Но като цяло може да се допусне като твърде вероятно, ако не друго, то поне смесен балто-славянски етно-лингвистичен облик на населението на държавата на Пястите.⁴⁷ Ако в дружината на киевските владетели има ятвяги⁴⁸, то защо да не допуснем присъствието на такива и в дружината на Мешко.

В полската историческа и езиковедска литература балтската етнолингвистична принадлежност на имената – лични, речни и други – свързани с държавата на Пястите, е отбелязвана спорадично; обичайно за тях е търсен преди всичко славянски произход. Не съм правил историографска справка по този въпрос, но може би Александър Брюкнер е първият изследовател, който обръща внимание на балтския произход на едно от тези имена – името Мешко, както стана дума по-горе. „Ятвяжката връзка“ е отбелязана и от Хенрик Ловмянски, който пише:

...pruskie pochodzenie imienia Mieszko jest możliwe na tle koligacyi matrymonialnych Piastów być może, z Jaćwieżą.⁴⁹

Дали наистина „балтскостта“ на Пястите трябва да се обясни единствено с допускането на брачни връзки на ранните Пясти с прусите или ятвягите? Такова обяснение се компрометира от безспорното преобладаване сред тях на балтски по

⁴⁵ Вж. за милингите, определени като илиро-венетски анклав в славянското завоюване на Балканите у Трубачев/Trubachev 2003: 255-256; 292.

⁴⁶ За тях вж. Vasilyev 2021: 149.

⁴⁷ Този смесен балто-славянски етно-лингвистичен облик е означавал в редица райони и активното асимилиране на балтското население от славяните. Добър пример в това отношение е случаят с племенната общност на голенсичите. Приема се, че голенсичите са потомци на балти, отседнали в долината на Опава в най-южната част на Силезия и бързо смесили се с обитаващите тук славяни, носители на пражката археологическа култура, запазвайки обаче балтския си етноним, макар и в славянизирана форма (вж. Тарасов/Tarasov 2017: 102). Би могло да се зададе въпросът дали такива процеси не са се развили и в района на р. Варта.

⁴⁸ Обичайно в това отношение се привежда примерът с Ятвяг Гунарев, споменат в договора на руския княз Игор с византийците от 944 г.

⁴⁹ Łowmiański 1950: 179. Заслужава да се отбележи във връзка с това – твърди се например, че майката на Мешко I е могла да има пруски произход. Не познавам обосновката на това твърдение (цит. по Morys-Trawowski 2018: pass.), но то донякъде ми прилича на твърдението в българската историческа наука – без за него да съществуват изрични потвърждения в изворите – че ираноезичните имена на някои одриски владетели са се появили в резултат от брак на Терес с персийска принцеса.

етнолингвистична принадлежност имена, което може да означава използването на такива имена не като заемки, а като елемент от собствената практика на именуване в балтска среда. Свидетелство за балтска инфилтрация в района на Гнезно? Действително ли балтски анклавни се установяват тук едва след прогонването на пруско население от Тевтонския орден не само на изток, но и на юг, към земите на поляните, както мисли Х. Ловмянски? Не присъства ли тук балтско население и от по-ранно време, след като балтските имена на династията на Пястите са регистрирани още в периода IX–X век?

Какви са Пястите – балтски контингент, дал началото на полската държава, подобно на варяжката дружина, основала Киевска Рус? Или по-скоро славянизирани балти? Възможно ли е генезисът на полската държава да се корени в балтска по лингвистична принадлежност на населението етнополитическа формация, която постепенно да се е славянизираща под чешко⁵⁰, руско⁵¹ и отчасти старобългарско влияние, както и най-вече заради смесения балто-славянски състав на своето население? За Пястите, ако са пришълци⁵², в литературата се търси главно или нормански, или великоморавски произход⁵³, балтски произход за тях не е търсен досега. Такава трактовка на въпроса за етнолингвистичния характер на онзи етнополитически колектив, който осъществява процесите на политогенезис в този район, не е формулирана досега. Според мен има немалко основания такава трактовка да бъде защитена, като, разбира се, засега всички въпроси остават *sub judice*. Трудно ми е да отсъдя категорично по така повдигнатите въпроси от темата за произхода на полската държава и времето на Мешко I, още повече, че тази тема е твърде дискуссионна материя, към някои аспекти на която посягам със страх велик, защото в самата полска историография тя предизвиква остри дискуссионни противостояния.⁵⁴

Една от причините за „подминаването“ на „балтската връзка“ при изясняването на имената от летописната традиция за полския политогенезис би могло да бъде указана. Това е едно неприемливо тълкуване на „мечата“ етимология на името Мешко. Така, ако Ал. Брюкнер се насочва към правилно изясняване на името Мешко въз основа на тази етимология, то тръгващата от нея норманистка трактовка на Robert Holtzmann, виждащ в Мешко „превод“ на съответстващо по „мечата“ му семантика немско име⁵⁵,

⁵⁰ Както пише Йежи Стшелчик, през X век, „pozostające w głębokim cieniu źródeł, rozwijało się gnieźnieńskie państwo pierwszych (przed Mieszkiem I) Piastów”, като „кариерата“ на поляните се дължала може би на някакви връзки или съюз между Пястите и владетелите на Велика Моравия. Вж. Strzelczyk 2016: 78-79.

⁵¹ Староруско влияние се долавя от облика на полската дума за народ, войска, респ. дружина, като полскоезичната форма е с източнославянски произход (вж. Петрусь/Petrus' 1947: 58 и сл.). Заимстването според В. П. Петрусь станало в хода на формирането на полската държава при Мешко I, като той представя формирането на княжеската дружина като извършено организационно по староруски модел и обръща внимание на ролята на тази институция в процесите на изграждане на полската държава, нараствайки постоянно, от 3000 при Мешко до около 20000 при Болеслав Храбри – тъст на Святополк, участвал на негова страна в борбата за киевския престол (Петрусь/Petrus' 1947: 60). „Староруски“ произход на държавата на Пястите търси и К. Krotoski, според когото тя била създадена от „Polanie kijowscy pod wodzą Rusów, a zwłaszcza potomków zamordowanego w Kijowie Askolda, Popielidów-Awdańców” (цит. по Jasiński 2016: 46).

⁵² За данните, които генерират формулирането на въпроса „Skąd przyszli do Małopolski Piastowie?”, вж. най-общо у Buko 2000: 153 и сл.

⁵³ Великоморавски произход на Пястите предполага и Urbańczyk 2013: 56-66.

⁵⁴ Срв. например дискусията между Дариуш Сикорски и Пшемислав Урбанчик (Sikorski 2013 Urbańczyk 2014; Sikorski 2014).

⁵⁵ Срецу тази трактовка възразява самият Александър Брюкнер. „Dzieje polskie zaczynają się od Mieszki; jakiego on był rodu, nie wiemy, – пише той. – prócz że się z gniazda – Gniezna wywodził (?); w jego postrzyżynach brali może udział jacyś „hospites”, ale ci „obcy”, to chyba konungowie, czy wikingowie Normandzcy, choćby od ujścia Odery, a jedyny cud, jakiego dokazali, to niesłychana moc miodu i mięsiwa,

напълно компрометира тази правилна насока на търсенията и я изключва от възможните обяснения. Спекулативната трактовка на концепции от типа на норманизма не може да не бъде отхвърляна. Така „мечата“ етимология на името Мешко бива компрометирана от и з в ъ н н а у ч н и ф а к т о р и и към нея след Брюкнер никой не се връща. Един втори фактор е неотчитането на значителното балтско присъствие на запад от Одра, където, въпреки немалкото балтски субстратни имена, се акцентува преди всичко върху славянската популация тук. Така обяснението на името Дагоме въз основа на еднокоренното божеско име Podaga – едно от най-обоснованите обяснения според мен (вж. за това обяснение Топоров/Торогов 1975: 288) – уж подкрепя славянската етнолингвистична атрибуция на Дагоме, доколкото то открива обяснителна съответка в божеско име от пантеона на лужишките славяни. Логиката на такова обяснение се компрометира обаче от обстоятелството, че божеското име Podaga изглежда балтски лингвистичен облик.

Тракиецът (одрисецът) Котис – прононсиран родоначалник на Пястите, или за трако-балтската лексическа и морфологична изоглосия (по данни от античността и от субстратната хидронимия и топонимия на Северо-източна България)

Ареалът, в който възниква държавата на Пястите, е относително отдалечен от Балканите, в това число и от българските земи, но, оказва се, връзки помежду им се търсят в литературата много рано. Имам предвид не псевдо-историческите построения на сарматизма на тази тема, а научната литература от края на XIX и началото на XX век. Въз основа на идеи може би в руслото на историческия романтизъм, респ. като късен рецидив от идеите на сарматизма, такива връзки се търсят в малко неочаквана, но заслужаваща внимание насока. Така Wincenty Trojanowski твърди, че Ghoszysko или Ghozistko от генеалогията на Пястите – това всъщност е „гръкът“ Kotys.⁵⁶ Как да бъде коментирано това твърдение, освен да потърсим поне фригийска етническа атрибуция на този Котис, след като е представен като баща на Атис, любимец на Кибела. Отделна тема е какъв е източникът на тези представи на Трояновски; тук само да отбележа, че под името Котис той вероятно е имал предвид не името, твърде често срещано като име на владетели на одриската държава в древна Тракия и на постодриските формирования на елинистическата епоха, а името на тракийската богиня Котито. Важното в случая е, че концепцията на Хайнрих Кунстман за балкански произход на Пястите има своя предшественик. Хайнрих Кунстман е немски славист, който потърси „die Herkunft der Polen vom Balkan“⁵⁷ в една много интересна, определено заслужаваща внимание, но в

jakie spożyli; oni Mieszce imię nadali, nordyjskie raczej (gdzie co piąty człowiek – Björnem – mieszką się nazywał), niż polskie. Lecz i to już szczerą fantazyą – w każdym razie o wiele więcej uzasadnioną, niż wszelka inna na temat Piasta – maiordoma, czy atalyka” (Brückner 1907: 19).

⁵⁶ Трояновски пише буквално: „Szulc (dż. cyt.) tym ojcem Piasta mało się zajmuje; przypuszcza, że Ghoszysko, Ghozistko, to będzie grecki Kotys, ojciec Atesa (Bachusa), a Ates albo Papas, ulubieniec Cybeli (atiec, ojciec, papa), to bóg urodzajności, wogóle bóg-ojciec, który daje życie, płodzi, odnosić się może i do Piasta, jako praojca rodu książęcego, rodu Piastów, pochodzenia boskiego.” Вж. Trojanowski 1917: 48. Цитиран там е Казимеж Шульц (Szulc 1880: pass.). Подобен опит за изясняване на герои и теми от преданията за Пястите, в някои отношения още по-„смел“, вж. у Schneider 1907. Ghoszysko от митичната история на Пястите има други етимологични паралели, а не „гръцкия Котис“, както допуска Трояновски. А Котис като име – и инвариантите му – има много балтски изоглоси. Вж. Топоров/Торогов 1973: 58-59.

⁵⁷ Такава е формулировката в оригиналното заглавие на статията му върху етимологията на имената от династичната история на Пястите (Kunstmann 1984). Статията на Х. Кунстман ми е позната по публикацията ѝ в превод на полски език, вж. Kunstmann 1988. Критичен анализ на тази концепция на

някои аспекти не напълно обоснована хипотеза, в това число обяснявайки името Мешко като производно от палеобалканския етноним мизи (Kunstmann 1984). Тезите и на Трояновски, и на Хайнрих Кунстман, приноси в някои моменти, са според мен като цяло неприемливи.

Всъщност ранни исторически връзки между полските земи и Балканите се проследяват частично единствено⁵⁸ чрез феномена на т.нар. *трако-балтска изоглосия*. Наличието на тази системно проследявана трако-балтска изоглосия е принос на Иван Дуриданов⁵⁹, принос, който се оказва от значение за нашата тема, защото указанияте по-горе балтски субстратни имена в Полша на Пястите имат тракийски съответки, независимо доколко издържано е съпоставянето на имената Ghoszysko и Kotys у Трояновски. Един аспект на проблема за трако-балтската изоглосия, проследявана частично и в случая с имената от генеалогията на Пястите, аспект, който тук искам да подчертая, се състои в това, че редица от примерите за трако-балтски лексически изоглоси са и примери за граматични изоглоси, респ. само за граматични изоглоси, представлявайки трако-балтски словообразователни изоморфемии.

Едно от имената, което намира съответка, респ. съответки в палеобалканския ареал, е династичното име *Пяст*. В литературата вече е потърсена близост между него и името на митичния владетел на пеласгите, Piasos (Πίασος).⁶⁰ За Яцек Банашкевич близостта на палеобалканското и полското име се дължи на общия им индоевропейски произход и респ. на близката идея, заложена в тяхната семантика. Едновременно той е склонен да възприеме идеята на Максимилиан Кавчински (Kawczyński 1890) за това, че етимологията на името Пяст трябва да бъде обяснена като рефлекс не от корена *pi-*, респ. *pie-*, а от корена *pa-*, тъй като най-ранно засвидетелстваната форма на името е *pašt* (*past*). Въз основа на това се търси значение на името, свързано с идеята, че владетелят е „хранител“, осигуряващ благополучието на етнополитическия колектив – тълкуване, повлияно от трифункционалната теория на Жорж Дюмезил, което засега трябва да остане според мен *sub judice*.

Но важно е според мен това, че името Пяст е формирано чрез словообразователен модел (чрез суфикса *-st-*, респ. вариантите му), който намира голям брой съответки в трако-пеласгийския ареал. Един най-общ преглед показва, че суфиксът *-st-* е активно функциониращ в словообразователната система на палеобалканските езици.⁶¹ В това число в тракийския, респ. дако-мизийския ономастикон могат да се посочат:

1. Редица лични имена, формирани чрез този суфикс: Βαίστας (Detschew 1957: 40); Βαστας (Detschew 1957: 45-46); Βιστης (Detschew 1957: 71); Βοστας (Detschew 1957: 76)⁶²; Γαστεις⁶³; Gerastus и подобни (Топоров/Торогов 1973: 42-43); Κοάστα

Кунстман у Katičić 1992: 232-234. Към момента не съм консултирал и голямата му книга на тази тема (Kunstmann 2019).

⁵⁸ С изключение може би на вероятността държавата на Пястите да се е оказала обект на неуспешен опит за разпространение на Кирило-Методиевото дело. Вж. обстойно дискутиране на данните в това отношение у Wrocławski 1970: 393-419. Срв. в по-ново време: Mironowicz 2013, и бегло у Kardaros 2016: 66-67.

⁵⁹ Основно в Duridanov 1969, но и в отделни други негови публикации.

⁶⁰ Анализ на името и митичната история на Piasos у Banaszkiwicz 2010: 101-102. Срв. Detschew 1957: S. 366.

⁶¹ Изброяване на имената, с които румънският лингвист Й. Русу илюстрира имената на *-st-* в тракийски у Топоров/Торогов 1973: 43.

⁶² Не съм правил справка за евентуалните балтски изоглоси на имената от така съставения списък. Вероятно има такива: още за изброените дотук имена от типа на Βαστας, Βιστης и подобни се установяват балтски изоглоси. Вж. Топоров/Торогов 1973: 37-38. При това една от тези изоглоси,

(Detschew 1957: 248); Κοζιστης (Detschew 1957: 249); Costas, Castus, Casta (Detschew 1957: 255); Κραστων, може би етнофорно име (Detschew 1957: 266); Μαστύης (Detschew 1957: 291); Μηδιστας (Detschew 1957: 297); Μεστα, Μεστας и подобни (Detschew 1957: 296, 297-300); Μοστις (Detschew 1957: 312); Νεστις, Νέστος, Nasta, Ναστας и производни (Detschew 1957: 328, 329, 331); Πειστος (Detschew 1957: 362); Pista – име на мизиец в надпис от Аквилея (Corpus Inscriptionum Latinarum, 5, 1699; цит. по: Kunstmann 1988: 80); Πράστιλλος = Γράστιλλος (Detschew 1957: 378); Prisosta, Prosostus (Detschew 1957: 380); Πριστή (Detschew 1957: 380); Ραιστη, Ραιστυνη⁶⁴; Romaestas (Detschew 1957: 403); Ρουβοῦστα (Detschew 1957: 404); и други.

2. Някои лични имена-композиции, в които едната компонента е формирана чрез този суфикс: Κιστίδιζος (Detschew 1957: 247); Mestu-zelmēs (Дуриданов/Duridanov 1976: 61); Ουαστοβαλος (Detschew 1957: 347); Βυρεβίστας и другите варианти на името на владетеля на гетите, респ. даките (Detschew 1957: 96); Διτύβιστος (Detschew 1957: 144); Δρινγειστας (Detschew 1957: 158); Zaerazistes (Detschew 1957: 171); Ζερμοδίγεστος (Detschew 1957: 182); Σεροβαστηνή (Detschew 1957: 433); Στρανβάστα (Detschew 1957: 480). Димитър Дечев е извел следните компоненти на композитни имена, които са формирани с този суфикс: -γαστης (Detschew 1957: 100); -γесτος (Detschew 1957: 103); -γистας (Detschew 1957: 107); -estas (Detschew 1957: 171); -costa (Detschew 1957: 255); -μαστης (Detschew 1957: 290); -sosta (Detschew 1957: 467).

3. Някои местни палеобалкански, най-вероятно тракийски имена, например: Βακουστή, Βάκουστα (Proc. ae., 4, 4, 3 (p. 117); Λίστη (Proc. ae., 4, 4, 3 (p. 119); Ραβεστόν (Proc. ae., 4, 4, 3 (p. 119); Ραιδεστός и варианти (Топоров/Toporov 1977: 84); Σηστε, Σηστός⁶⁵; Siosta (Detschew 1957: 447) и други.

4. Това са и някои филоними, напр., освен филонимите асти и пиастри, също: Εγγήϊσται (Detschew 1957: 164); Costo-bocae (Detschew 1957: 250, 256); Κρηστῶνες (Detschew 1957: 266-267).

5. Някои апелативи, в това число религиозните термини κτίσται и πλείστοι⁶⁶, са формирани отново със същия суфикс. Тук спада и глосата πίστα, която е в основата на топонима Πίστυρος.⁶⁷

Бих прибавил към тези примери и примера на тракийския етноним *пиастри*. Той също е формиран чрез суфикса -st- и по звуковия си състав е практически идентичен с

речното име Beste, назовава воден басейн на запад от Висла, в днешната германска провинция Шлезвиг-Холщайн. Вж. Топоров 1966: pass.

⁶³ Detschew 1957: 100. Имената Γάστεις и Συρ-γάστεις имат балтски съответки в пруските имена Gesteke, Gastuno (Топоров/Toporov 1973: 44).

⁶⁴ Detschew 1957: 389. Теонимът (формиран от хидроним?) Ραιστυνη и личното име Ραιστη също са с балтски изоглоси; те пряко съответстват на многобройни балтски имена, в това число старопруските Raystopelk, Reisten, литовските Raistinis, Raistines upelis, Raistežeris, Raisto ež., както и днепърскобалтските хидроними Реста, Риста; срв. също литовския апелатив raistas 'swamp' (Топоров/Toporov 1977: 85; Dini 2014: 55).

⁶⁵ Detschew 1957: 439. Името на игралия важна роля в политическата история на древна Тракия град Сестос е още един пример за балто-тракийска изоглосия. Вадим Цимбурски пише във връзка с етимологията на тази ойконим: „Фрак. Σηστός относително к длинному списку фрако-(славяно-)балтийских изоглосс, ср. др.-пруск. Sestin, Seestin, далее такие образования, как литовск. pasestas 'сидение', слав. *nasestъ, *prisestъ.“ (Цимбурский/Tsyburskiy 2003: 17, бел. 1, с препратка към Топоров/Toporov 1977: 96).

⁶⁶ Вж. за тези термини: Detschew 1957: 269, 372, както и обстойната справка у Gaggero 1983: 102-103.

⁶⁷ Detschew 1957: 370. Вж. за този топоним и моята работа (Iordanov 2002: 331-333).

династичното име Пяст. Не съм в състояние към момента да предложа етимологичен анализ на етнонима, но допускам, че не става дума за случайна омофония, тъй като ясно се проследява словообразователен изоморфизъм, като този изоморфизъм е с балтските суфиксални образувания на *-st-*. При това балтското име Пяст и тракийският етноним *piasti* в словообразователно отношение представляват сходни не само суфиксални, но може би и префиксални образувания.⁶⁸ Така че склонен съм да приема формата *piasti* за отразяваща по-точно облика на това полско име, което с оглед на словообразователния модел явно е субстратно. Ако продължа омофонично близките – не само? – лексеми, ще прибавя и етнонима *Ἀσταί*⁶⁹, а също и омофоничната – респ. родственна, дори еднокоренна? – лексема *ἄστν*, за която Вл. Георгиев предполага догрьцки пеласгийски произход (Georgiev 1941: 80). Славянските лични имена с този суфикс са редки, а такъв исторически пример като Пирогаст и Добрагаст има, ако фонетически е прецизно засвидетелстван, по-скоро балтски облик (*-gast* вместо *-gost*, ако това точно е втората компонента на името).⁷⁰

На следващо място, един също най-общ преглед показва, че активно функциониращи в словообразователната система на палеобалканските езици са *и м е н а т а н а - (α)μ-* (*и в а р и а н т и*), което изглежда полското също субстратно име *Dagome* като морфологична изоглоса (словообразователна изоморфема) спрямо съответните тракийски имена. Такива имена в тракийския ономастикон са:

1. Личните имена: *Lisame* (Detschew 1957: 276); *Zinama* и варианти (Detschew 1957: 188–189); *Σασαμας* (Detschew 1957: 425).

2. Топонимите и хидронимите: *Αἰσύμη*, *Οἰσύμη*, *Oesyma* (Detschew 1957: 10); *Ἀργαμώ* (Detschew 1957: 22); вариантът *Ἀσημα* на *Asamus*⁷¹; *Βουγάραμα* (Detschew 1957: 79); *Ὀρυάμη* (Detschew 1957: 344); *Πέργαμον* (Detschew 1957: 363).

Активно застъпен е в трако-пеласгийския ареал и *с л о в о о б р а з о в а т е л н и я т м о д е л с ъ с с у ф и к с а -ova, -uva*⁷², представен, както видяхме, в субстратните балтски по произход имена във Великополша и в съседство.

Изогlossия – лексическа и морфологична (словообразователен изоморфизъм) – се наблюдава например по отношение на хидронима *Μασκავα* (*Maskava* ~ *Moskawa*) – името на левия приток на река Варта, респ. и на останалите местни имена, главно

⁶⁸ Вж. за вероятното функциониране на приставка *πι-*, *πιε-* някои от лексемите, анализирани у Detschew 1957: 365 и сл. Срв. също приставката *βί-* (Detschew 1957: 59 и освен примерите, указани там, и лексемата *βί-οβρις* (Detschew 1957: 69) и други.

⁶⁹ Вж. за него: Detschew 1957: S. 32–33. Етнонимът *asti* има съответка (еднокоренна?) в ЛИ *Ἀστάς*. Вж. Detschew 1957: 535 (*Ἀστάς* Sing. von *Ἀσταί* – DH 461 Nr. 111 f. aus *Messembria*: Δε ... [τ]ης Δηζου *Ἀστάς*).

⁷⁰ За това говори например засвидетелстването на тези имена у Агатий Миринейски във формата *Δαβραγέζας* (Agath., III, 6, 9; формата *Доброгаст* е въпрос за тълкуване у Б. А. Рыбаков) и за другото име у Теофилакт във формата *Πετρογάστος* (Theophylakt., VII, 5, 4). Както указва С. Е. Рассадин, втората компонента на тези композитуми трябва да се изясни по-скоро с такива паралели като *Γαστήρ* от един надпис от Боспор, а за първата компонента на името *Пирогаст* той търси паралел в тракийския етноним *пирогери*. Вж. Рассадин 2002: pass. Бих допълнил, че, както съм имал случай да го изтъкна, *Дабрагез* е име от типа на тракийското – иранско по етнолингвистична принадлежност – име *Вологез*. Вж. Йорданов 2020: 28, в противовес на категоризацията му като славянско име у Ziolkowski 2014–2015: 212. Името *Δαβραγέζας* у Агатий Миринейски поставя и въпроса за неславянския балтски характер на имена с външно славянски облик от типа на *Добровит*, за които стана дума в изложението по-горе.

⁷¹ Detschew 1957: S. 30 За суфиксалното разширение *-m-* в хидроними срв. Янакиева 2009: 169.

⁷² Вж. повече за това в моята публикация: Йорданов/Yordanov 2010: 355–381. Върху някои примери се спира и Raevski 2006: 104–105. Суфиксът *-avā*, *-uvā* е сочен като типично балтски за обозначаване на „себе си“ или на „a country of origin“ (Dini 2014: 190), респективно *-av-* ~ *-uv-* е определен като a collective suffix (Dini 2014: 191).

хидроними, на $-(u/a)va$, $-(u/a)wa$ в северозападна Полша. Във връзка с анализа на чешкото речно име *Mozkovec* Вацлав Блажек дава обяснение на базата на сравняването му с балтските субстратни хидроними *Moskawa*, *Moskowo* (басейна на Одра), *Моска* (десен приток на Дубна) и *Москва*, „кръстникът“ на град Москва (ляв приток на Ока), но привежда и дакийския топоним *Μασκάς*⁷³, указан като изоглоса на латвийския топоним *Māskas* от Иван Дуриданов.⁷⁴

Следва да се отбележи, че освен тази балто-палеобалканска съответка, към примерите, върху които съм се спирал (вж. Йорданов 2010: 355-381), могат да се прибавят още някои характерни местни имена от същия словообразователен модел. Н. Раевски привежда сред „трако-дакийските“ имена, формирани с този суфикс (у него – $-uv-$), имена като *Bersovia*, *Salsovia*, **Seietovia* (Raevschi 2006: 104-105), като указва главно литовски и балтски субстратни паралели от Източна Европа, но, както видяхме, такива балтски субстратни имена са налице и в басейна на река Варта, както и в лужишкия ареал. Във връзка с това важно е да се отбележи, че примерът с името **Seietovia* (*Seietovien[us]*)⁷⁵ е показателен с оглед на това, че има етимологични паралели и в района на запад от Висла, в югоизточна Германия, където Птолемей засвидетелства селищните имена *Σετοῦῖα* (днес *Zittaw*) и *Σετίδαυα* (днес *Poznań*?); Вацлав Блажек, успоредявайки ги със селищните имена *Setovia* в антична Далмация и *Setubia* в антична Hispania Tarrasconensis (днес *Sepulveda*), допуска, че са келтски (Blažek 2018: 14-15). Но *Σετίδαυα* е твърде близко на тракийските композитуми на -дева, -дава, може би тяхна словообразователна изоглоса, за да е келтско? Или по-скоро тази близост до тези тракийски композитуми е външна, въпрос на омофония, и в този топоним трябва да се види едно от така типичните за балтските езици образувания със суфикса $-(u/a)va$, $-(u/a)wa$, което според мен потвърждава балтския характер на това име, назоваващо селище в сърцето на територията, в която възниква държавата на Пястите.

Тук трябва да прибавим и полския субстратен хидроним *Драва* (*Drawa*, ляв приток на Нотец), назоваващ река, която също протича в близост до територията на формиране на държавата на Пястите. Той също представлява балто-тракийска изоглоса от групата на имената, формирани със суфикса $-va$. О. Н. Трубочев твърди, че имената от типа на *Могawa*, *Sawa* и *Drawa* били непознати за балтските езици и в Полша могло да бъдат обяснени само като импорт от дунавския юг (Трубочев 2003: 352-353, 357-358) – твърдение, подчинено на тезата му за дунавска прародина на славяните. Иван Дуриданов обаче привежда показателни балтски съответки на балканския хидроним Драва, конкретно – старопруското *Drawe* (езеро) и лит. *San-dravà*, *Saus-drāvė* (Дуриданов/Duridanov 2006: 139; срв. също: Rospond 1968: 112). Близкият полски субстратен хидроним *Drama* (разположен обаче в южна Полша) също има балкански съответки – местните имена Драма (наследник на тракийския ойконим *Δραβήσκος*?) и Драматика в района на Струма, селищното име Драма, Елховско и селищното име Драма, Дралица (дн. Малък манастир), Тополовградско, което Иречек отъждествява със

⁷³ Крепост в Дардания (Proc. ae., 4, 4, 3 (p. 119). Името е указано от Д. Дечев като вероятно еднокоренно със селищното име *Μασκιοῦβρια*, носено от селище в Североизточна България, при дн. Благоево, Разградско (Detschew 1957: 290).

⁷⁴ Вж. Блажек 2006: 81, с препратки към Duridanov 1969: 91; Орел/Orel 1997: 342; Топоров/Торогов 1972: 226-231, 259; Топоров/Торогов 1982: 28-32. Статията на Блажек е публикувана първо в литовското списание *Tiltai*, вж. Blažek 2003.

⁷⁵ Вж. за него: Duridanov 1969: 61; Дуриданов/Duridanov 1976: 48; Топоров/Torogov 1977: 94; Mayer 1996: pass. (Thrac. *Seietovien(us)*, Prus. *seyte* / Lith. *sietuvà*, Latv. *sietava*, 'river deep spot').

старата епископия *Драмѝца*, Δραμίτζα (Δραμίτζης καί Βελικείας) от края на IX в. (Rospond 1968: 112; Иванов/Ivanov 1982: 118, с литература).

От имената на -ва заслужава да бъде приведен и хидронимът *О р а в а* (приток на Одра). Между палеобалканските му изоглоси се указва упоменатото в *Tabula Peutingeriana* речно име *Arus*, Аро – приток на Дунав, протичащ в *Moesia Superior* (вж. за него Rospond 1968: 113). Примерът е интересен не само с присъствието си в териториите със занимаващата ни тук субстратна балтска топонимия западно от Висла, но и с възможностите, които дава за допълнително изясняване на някои тракийски субстратни имена. Става дума за еднокоренното субстратно име Опака от Поповско, изяснено като развило се от корена *арака.⁷⁶ В случая заслужава да се отбележи, че субстратното име Опака намира в хидронима Опава още един етимологичен паралел в рамките на балтската хидронимия, конкретно в име, формирано също от корена *ар-. Както вече съм отбелязъл, субстратното име Опака от Поповско има не само лексически, но и морфологични изоглоси в названието на градчето Опока в Псковска област, в топонима Опаково городище от Смоленска област и в речното име Опочна също в Псковска област (Йорданов/Yordanov 2015: 169-174). Непременно искам да допълня още два етимологични паралела на субстратното име Опака, единият от които безспорно балтски – това са селищното име Орака в района на Карпатите (Bednarczuk 1973: 26) и речното име Апока (<*арака- ‘река, речной’) в Крим (Трубачев/Trubachev 1978: 392). Да припомним, че в словообразователен план селищното име Опака споделя характеристиките на несъмнено тракийското субстратно речно име Велека (вж. за него Дуриданов/Duridanov 1969: 51; 1976: 84). В това отношение трако-балтските изоглоси също позволяват да се уплътнят наблюденията. Набелязъл съм немалък брой примери за тракийски имена с форманта -ка, който се проследява в селищното име Опака (Йорданов/Yordanov 2015: 170-171), както се вижда обаче, той се проследява и в балтските изоглоси на името. Към досега приведените тракийски примери ще добавя и топонима Μέδεκα – название на крепост в Средиземноморска Дакия. Иван Дуриданов го отнася към имената, съдържащи -k- суфикси в балтските езици, от типа на латвийск. *Medikī* и литовск. *Medikiai*, успоредявайки го по начина на образуване с балтските имена *Pelekas*, *Lydekis*, *Medvekas* и др. (Duridanov 1969: 46-47).

Към тракийските имена с паралели и в субстратната балтска хидронимия на запад от Висла бих прибавил и съответките на топонима *С у к и д а в а*. В тракийската ономастика местните имена от този тип обозначават местности, респ. селища, разположени при теснини или клисури; те имат многобройни съответки в балтския ономастикон (вж. Топоров/Torogov 1977: 102-103), като две от тях назовават селища, разположени на запад от Висла. Това е названието *Suckow* на село в северозападна Германия, във федералната провинция *Mecklenburg-Vorpommern*, и на почти идентичното селищно име *Sucowe*, регистрирано през 1226 г. (по-късно: също *Suckow* във федералната провинция *Brandenburg*). Този случай на присъствие на балтска субстратна ономастика далеч на запад от Висла е още един обяснителен пример за наличието на балтски лични и местни имена в района на формиране на държавата на Пястите. Отбелязвам този пример, защото той има отношение към топонимията на района на град Попово, основен интерес за блаженопочивщата Л. Димитрова-Тодорова. В случая най-общо ще припомним две неща. Първо, това тракийско име често се грешни с друго местно название, с названието Зикидева, като дори се представят за идентични. Преди известно време от румънския учен Сорин Олтяну името Зикидева беше локализирано

⁷⁶ Етимология, предложена от Калфина и Илиев. Вж. за нея, заедно с някои допълнителни доводи в нейна подкрепа, у Йорданов/Yordanov 2015: 169-174.

до град Попово като название на късноантичната крепост Ковачевско кале (Olteanu, Toropite grosorіene, 1: pass.); към това становище прибавих някои допълнителни доводи (вж. Йорданов/Yordanov 2015: 152-160). В литературата е застъпена и друга локализация на названието, поддържана от българския археолог В. Динчев – че названието се носи от античното селище на хълма Царевец при днешно Велико Търново.⁷⁷ Още веднъж ще повторя тук „соломоновското“ си решение на проблема: В. Динчев е напълно прав, Сукидева наистина е възможно да назовава – възможно е и според мен – античното селище на Царевец (семантически добре обосновано – „град при прохода“). Но селищното име Зикидева е различно от Сукидева и е било носено от късноантичната крепост Ковачевско кале до Попово. Да заключа краткото изложение по този частен въпрос – в Североизточна България също се среща с имена, представляващи трако-балтски изоглоси.

Да добавя все пак във връзка с този пример, че между субстратните топоними в Поповско, указани от Л. Димитрова-Тодорова, е и местното име Бърда (1, 5 км. с. з. от с. Ковачевец), вероятно – тракийското Buridava, Burridava.⁷⁸ Онова, което заслужава отбелязване е, че топонимът е в „акваторията“ на Зикидева; в твърде значителна близост един до друг се откриват два, респ. три субстратни топонима – композитуми с втора компонента -дева, -дава.

Не на последно място, показателно е присъствието тъкмо в района, в който се формира държавата на Пястите, на такъв хидроним от балтски произход, какъвто е и хидронимът, назоваващ *Варта* – най-голямата речна артерия в Западна Полша. В литературата той е изяснен като славянско име⁷⁹, но той е по-скоро субстратно балтско име. Лексемата Варта е компонента и на субстратния балтски хидроним Лисварта.⁸⁰ Хидронимът Варта е формиран със суфикса -т-, който се среща и в други балтски хидроними и също е елемент от словообразователната система и на тракийските езици, давайки пример за още един случай на словообразователна изоглосия.⁸¹ Остава открит въпросът дали този хидроним не спада към етимологичното гнездо, включващо: названието на „славянското“ племе *варни* (поставям окачествяването на етнонима в кавички, тъй като тази племенна общност е най-вероятно балтска по етнолингвистична

⁷⁷ Вж. напр.: Динчев/Danchev 2001, където той формулира за пръв път тази своя идея. Впоследствие В. Динчев публикува още някои статии по въпроса, включително оспорвайки локализацията на Зикидева, предложена от Сорин Олтяну.

⁷⁸ Димитрова-Тодорова/Dimitrova-Todorova 2006: 283. В случая Л. Димитрова-Тодорова изглежда се опира на предположение на Петя Асенова, тъй като в този случай се позовава на нейна публикация (Асенова/Asenova 1972). Субстратното Бурда е претърпяло същата промяна като Кабда от *Kapidava. Вж. Димитрова-Тодорова/Dimitrova-Todorova 2006: 342, с лит.

⁷⁹ „Nazwa wyprowadza się od *wiercić* (*się*), w znaczeniu: „kręcić, zawracać” (Rieger i Wolnicz-Pawłowska 1975: 169; цит. по Rymar 2012: 30; срв. също Rospond 1968: 120).

⁸⁰ Бегло за този хидроним Орел/Orel 1997: 340. Първата компонента на този хидроним би могло да бъде изяснена чрез тракийското местно име *Λίσος*, *Λίσσος* за селище от киконския бряг на Егейска Тракия, съставено още от В. Томашек с литовското *lėsas* ‘mager, dünn’ (Tomaschek 1980: II, 2, S. 96).

⁸¹ Срв. речното име *Bartis* (река в Литва и Латвия), формирано от корена *bag-*, допълнен с разширителя -t- (Топоров/Toropov 1975: 200). Несъгласие с такова представяне на словообразователния модел в случая: Федченко/Fedchenko 2020: 33-34. Но така или иначе, в словообразователно отношение този хидроним намира съответка в тракийския етноним *Βαγ-τιοι* (при еднокоренен ойконим *Βάνης*), сочен като тракийски пример за функционирането на форманта -t- (с варианти -et-, -it-), сочен като типично балтски (Dini 2014: 190; вж. за балтските съответки на този тракийски етноним у Топоров/Toropov 1973: 37). Впрочем, този словообразователен модел, срещан и у балти, и у траки, представлява, следователно, още един морфологичен *differentio specifica*, обединяващ тези две индоевропейски езикови групи.

принадлежност⁸²); речното име *В а р ђ а р* в Балканския полуостров⁸³; хидронимът – впоследствие ойконим – *В а р н а*, назоваващ големия наш черноморски град, който, както се опитах да покажа (Йорданов/Yordanov 2013: 318-363), е с тракийски произход. Бих привел като етимологичен паралел на етнонима варни и онези хидроними и топоними, които също се извеждат от балт.-слав. **varnā-/*varna-* (със значения: а) горещ (кипящ) > обгорен > нечист > черничък, черен > и б) мътен > непрозрачен > нечист > черничък, черен); в пруския ономастикон това са топоними и хидроними от рода на *Warne* (селищно и речно име), *Warnye*, *Warnikaym*, *Warniken* (Gerullis 1922: 197), това е и литовското местно име *Varnėliai*, имащо еднокоренна съответка в пруското лично име *Warnelin* (Gerullis 1922: 197; Trautmann 1925 [1974]: 175), както и приведените у Витаутас Мажюлис имена *Varnė*, *Varniai*, *Varnys* (Mažiulis 2008: 97-98). Към палеобалканските етимологични паралели на ойконима Варна бих прибавил и неотчетените в предишната ми публикация по този въпрос имена *Βαρνους* в Леринско, *Βαρνη*, *Βαρνιτσα* в района на Галиполи и регистрираното от Малингудис местно име *Βαρνοβα* в месенския Мани (Vasmer 1941: 196, 234; Malingoudis 1981: 121, цит. по: Лекова/Lekova 2007: 283-284).

В района, обитаван някога от племенната общност варни, се срещат немалък брой местни имена, производни от етнонима, в това число и речното име Варнова, днес *Warnow*.⁸⁴ Тези местни имена и въобще територията на племенната общност варни се разполагат в същия район, в който се разполагат и двете селища с названието *Sucowe*, *Suckow*, имащи, както стана дума, тракийски изоглоси. Това подчертава всъщност балтската етнолингвистична принадлежност на племенната общност на варните. По принцип, в изследванията се указват балтските етимологии на предславянската топонимия и следователно балтския характер на дославянския субстрат в полабския славянски ареал (Пауль/Paul' 2016: pass.). В случая от значение е и това, че обиталищата на варни и ободрити, както и, впрочем, териториите на Източна Померания и на поречието на р. Варта, се разполагат в границите на т. нар. суковско-дзедзицка археологическа култура, определяна като балтска по етнолингвистичната принадлежност на създателите ѝ.⁸⁵

Несъмнено от значение е също така, че част от групата балтски имена на *-av-īt*, характерни главно за пруския и велетско-рюгенския ареал на запад от Одра, има тракийски изоглоси. Това е така например в случая с първата компонента на пруското

⁸² В литературата е формулирано според мен необоснованото становище, че варните (*Warnabi*, *Warnavi*, terra *Warnowe*) носели име по обитавалото земите им преди тях германско племе *варини*, респ. че носело име по р. Варнава (Коматина/Komatina 2020: 129, бел. 157).

⁸³ Вж. Duridanov 1975: 34; Mažiulis 2008: 97-98, с литература. Според Витаутас Мажюлис балто-слав. прилагателно име **varnā-/*varna-* „горещ/мътен...“ и производни е формирано с наставка **-nā / *-na-* от балто-славянск. глагол **ver-* (praes.) */*vir-* „кипя/варя, (клокоча)“. От този глагол с **-d-* (<**-dh-*) се формира диалектното балто-славянско (балтско) **verd-* */*vir-*, от което са производни литовския глагол *vérdū/virti* = латвийск. *verdu/virt*, както и хидронимите и особено речните имена от типа на пруското име *Wardo* (XV в., Самбия) = западнобалтско **Vardā* < adj. (*ā-/a-*основа) западнобалтско **vardā* „кипящ“; литовското *Vardas* от прилагателното **varda-* „кипящ“; речното име (и топоним) *Varduva* (*Vardava*). Вж. Mažiulis 2008: 98. Срв. и Иванов/Ivanov 1981: 174. Интересни наблюдения върху отражението в хидронимията на тракийския ареал на семантемите „бяла вода“ / „черна вода“ вж. също у Parwulescu 1989: 290-295. Парвулеску предлага етимология на речното име Вардар, опирайки се на Krahe и Дуриданов, като **sçordo-uogu-* ‘black water’ (р. 291), в противовес на лексемите за „блато“ – всъщност главно в балто-славянския ареал? – и семантемата „бяла вода“ (р. 294). Бих прибавил тракийското Дебелт, което също е пример за трако-балто-славянска изоглоса и изосемантема.

⁸⁴ Вж. картите в: Глава III от книгата: Пауль 2016. Non vidi, използвано по предварителната електронна публикация: Варини и ободрити, 2014: pass.

⁸⁵ Вж. картата в: Алексаха/Aleksaha 2013: 105, рисунок 20.

лично име Manewyth (вж. повече у Топоров/Торогов 1977: 63) или пруското местно име Parswyt, Parsowite (вж. повече у Топоров 1977: 80); вероятно може да се прибавят още примери. Това също потвърждава балтския характер на повечето от личните имена от този словообразователен модел.

М и л и н г и т е от епохата на заселване на Балканския полуостров със славянски племена, бидейки балтски анклав измежду тях, носят етноним, също представляващ морфологична изоглоса на балтския етноним ятвяги – и двете имена са суфиксални образувания на *-ing*.⁸⁶ При това балтският етноним ятвяги (< *jātv-inga-s) е с коренна етимология, която изявява в корена като инфикс събирателния формант *-va*, срв. *jat(ъ)va* / **jat(ъ)vo* от същия корен като в бълг. *ято* (вж. ЭССЯ, 8, 1981: 183-184, s.v. **jat(ъ)va*, с лит.; Mažiulis 1993: 7-12). Сред полабските славяни също се среща с етноним на *-ing-*; това е етнонимът *смелдинги* (Smeldingon)⁸⁷, отново с локализация във велетско-рюгенския ареал на запад от Одра, респ. в територията на суковско-дзедзицката археологическа култура. Заслужава в случая още един проблем във връзка с евентуалното участие на отделни балтски колективи в славянското заселване на Балканския полуостров – аналог на сходното съвместно, респ. паралелно движение на балтски колективи заедно със славяните към запад, достигащо земите дори и западно от Одра. Имам предвид предположението на Кшиштоф Витчак, че етнонимът *берзити*, назоваващ племенна общност, участвала в славянската обсада на Солун в началото на VII век, намира съответствие в упоменатия от Баварския географ етноним *Fresiti*, отличавайки се от останалите славянски етноними на Балканите по суфиксалното си оформяне не с *-itj-*, както е в редица славянски етноними, а с *-it-* (вж. Витчак/Vitchak 1993: 28-36). Това са немалък брой местни имена – субстратният тракийски хидроним *Росита* (дн. *Росица*), топонимите *Ἀβορίτη* (днешна Гърция), *Габрит*, *Гарванит*, за които Иван Дуриданов търси паралели в руски речни имена (*Хмелита*, *Хохлита*, *Колпита*) – всъщност балтски субстратни имена, но указва, например по отношение на речното име *Росита* и точна старопруска съответка в речното име *Rossiten*.⁸⁸ Бих добавил тук и местното име *Ga[m]breta Silva*, което по данни на Птолемей (Cl. Ptol., Geogr., I, ed. Nobbe, 1843: 117; Cl. Ptol., Geogr., Germaniae magnae situs: pass.) е назовавало горски масив на север от Дунав, в съседство с *Orcynius Saltus*, дялящ го от Сарматските планини (*Sarmaticos montes*) – впрочем, вече изяснено като балто-тракийска изоглоса.⁸⁹ Както стана дума, към този тип имена спадат и хидронимите *Варта* и *Лисварта* от района, в който възниква държавата на Пястите, който по този начин се оказва район със значителен брой съответки – лексически и морфологични изоглоси – в палеобалканските тракийски и дако-мизийски езици. Това несъмнено потвърждава още веднъж балтоезичието на онзи етнополитически колектив, сред който се разгръщат държавообразователните процеси, довели до формирането на средновековната полска държава.

⁸⁶ Измежду типичните балтски суфикси П. Дини сочи *-ing-*, определен като *suffixe for adjectives*; с примери литовск. *būdingas*, “typical”, латв. *raksturīgs*, “typical”, старопруск. *labbingas*, “good” (Dini 2014: 179).

⁸⁷ Вж. текста на извора и първичен анализ у Войтович/Voytovich 2008: 44, 47; 2009: 13, 15. Вж. за етимологията на етнонима Пауль/Paul’ 2014: pass.; Тарасов/Tarasov 2017: 102-103.

⁸⁸ Вж. Дуриданов 1963: 192-193; категоризиране на тези имена не като праславянски, както е у Дуриданов, а като субстратни палеобалкански имена вж. у мен (Йорданов/Yordanov 2015: 165-166). Да допълня още един пример към паралелите, указани в тази моя публикация – това е и названието *Росито* на средновековен Варненски пристан. Вж. Плетньов и Пеев/Pletn’ov, Peev 2010: 505-524.

⁸⁹ Сред палеобалканските изоглоси: *Gabranus* и субстратните имена *Габрово* и *Габрит*. Вж. Топоров/Торогов 1973: 41.

* * *

Собствено заключение едва ли е необходимо.

Изложил съм какво според мен е възможно да се формулира като балтска етимология, респ. балтски етнолингвистичен произход, за някои от имената в династията на Пястите. Специалистите по балтско езикознание ще преценят доколко основателни са формулировките ми. Но така или иначе, за мен достатъчно обоснован би бил изводът, че делът на балтоезичното население от териториите между Висла и Одра, участвало в процеса на формирането на държавата на Пястите, е бил много по-значим, отколкото се е допускало досега. И ако за белорусите Алексей Дермант има основания да твърди, че са „говорещи славянски балти“⁹⁰, в немалка степен това би трябвало да е валидно и за (част от) населението на държавата на Пястите, което изглежда е било *lenkiškai kalbantys baltai*. Етногенетичната стихия на славяните трябва да е била много мощна, щом, освен в Източна Европа, е всмукала в себе си относително многобройно балтско население и в такива райони, като Поморието, поречието на Варта, района западно от Одра. Същото вероятно е в сила и за онези балтски групи – милинги и др. – които участват в славянското заселване на Балканския полуостров. От тези процеси са се запазили и отделни ономастични следи, които заслужават по-нататъшен анализ.

ЛИТЕРАТУРА

- Агеева 2009: *Агеева, Р. А.* Топонимические работы В. Н. Топорова. I. – В: Балто-славянские исследования. XVIII. Сборник научных трудов. Москва: Языки славянских культур, 235-249 (Ageeva 2009: *Ageeva, R. A.* Toponimicheskie raboty V. N. Toporova. I. – V: Balto-slavyanskije issledovaniya. XVIII. Sbornik nauchnykh trudov. Moskva: Yazyki slavyanskikh kul'tur, 235-249).
- Асенова 1972: *Асенова, П.* Първи международен конгрес по тракология. – Български език, № 5, 469-474 (Asenova 1972: *Asenova, P.* Parvi mezhdunaroden kongres po trakologia. – Balgarski ezik, № 5, 469-474).
- Блажек 2006: *Блажек, В.* Балтийские горизонты в восточнославянской гидронимии? – В: Балто-славянские исследования. XVII. Сборник научных трудов. Москва: Индрик, 76-92 (Blazhek 2006: *Blazhek, V.* Baltiyskie gorizonty v vostochnoslavianskoy gidronimii? – V: Balto-slavyanskije issledovaniya. XVII. Sbornik nauchnykh trudov. Moskva: Indrik, 76-92).
- Варины и ободрити, 2014: *Варины, которых называли ободритами.* – В: Переформат. ру, Общественно-научное переформатирование. < <https://pereformat.ru/2014/04/varini-obodriti/#more-4617> >. Опубликовано 21.04.2014 (Variny i obodriti, 2014: *Variny, kotorykh nazyvali obodritami.* – V: Pereformat.ru, Obshtestvenno-nauchnoe pereformatirovanie. < <https://pereformat.ru/2014/04/varini-obodriti/#more-4617> >. Opublikovano 21.04.2014).
- Витчак 1993: *Витчак, К. Т.* Из проблематики древних славянских племен. 1. Этноним Fresiti у Баварского географа и его локализация. – В: Этимология. 1988-1990. Сборник научных трудов. Москва: Наука, 28-36 (Vitchak 1993: *Vitchak, K. T.* Iz problematiki drevnikh slavyanskikh plemen. 1. Etnonim Fresiti u Bavarskogo geografa i ego lokalizatsiya. – V: Etimologiya. 1988–1990. Sbornik nauchnykh trudov. Moskva: Nauka, 28-36).

⁹⁰ Заглавие на интервю на Алексей Д[з]ермант за литовския портал Alkas: “Gudai – tai slaviškai kalbantys baltai”. Вж. Dzermantas 2010.

- Войтович 2008: *Войтович, Л.* „Баварський географ“: проблеми локалізації слов’янських племен. – Проблеми слов’янознавства, Вип. 57, 42-62 (Voytovich 2008: *Voytovich, L.* „Bavars’kiy geograf“: problemi lokalizatsii slov’yanskikh plemen. – Problemi slov’yanoznavstva, Vip. 57, 42-62).
- Войтович 2009: *Войтович, Л.* „Баварський географ“: спроба етнолокалізації населення Центрально-Східної Європи IX ст. – Український історичний журнал, № 5, 12-34 (Voytovich 2009: *Voytovich, L.* „Bavars’kiy geograf“: sprobа etnolokalizatsii naseleniya Tsentral’no-Skhidnoi Evropi IX st. – Ukrains’kiy istorichniy zhurnal, № 5, 12-34).
- Гжесик 2017: *Гжесик, Р.* Етногенез славян в польской исторической рефлексии XX-XXI вв. – *Studia Slavica et Balcanica Petropolitana*, № 2 (22), Июль – Декабрь, 107-121 (Gzhesik 2017: *Gzhesik, R.* Etnogenez slavyan v pol’skoy istoricheskoy refleksii XX-XXI vv. – *Studia Slavica et Balcanica Petropolitana*, № 2 (22), Iyuly – Dekabr’, 107-121).
- Грабенський 2006: *Грабенський, Вл.* История польского народа. [Народы Земли.] Минск: МФЦП (Graben’skiy 2006: *Graben’skiy, Vl.* Istoriya pol’skogo naroda. [Narody Zemli.] Minsk: MFTSP).
- Дермант 2010: *Дермант, А.* Кривичи (Историко-этнографический очерк). – В: Предыстория беларусов с древнейших времен до XIII века. Составление, перевод, научное редактирование А. Е. Тараса. Минск: Харвест, 211-241 (Dermant 2010: *Dermant, A.* Krivichi (Istoriko-etnograficheskiy ocherk). – V: Predystoriya belarusov s drevneyshikh vremen do XIII veka. Sostavlenie, perevod, nauchnoe redaktirovanie A. E. Tarasa. Minsk: Harvest, 211-241).
- Димитрова-Тодорова 2006: *Димитрова-Тодорова, Л.* Местните имена в Поповско. София: Академично издателство „Проф. Марин Дринов“. (Dimitrova-Todorova 2006: *Dimitrova-Todorova, L.* Mestnite imena v Popovsko. Sofia: Akademichno izdatelstvo „Prof. Marin Drinov“).
- Динчев 2001: *Динчев, В.* Ранновизантийский град върху хълма Царевец, Велико Търново. – В: Палеобалканистика и старобългаристика. Втори есенни международни четения „Професор Иван Гълъбов“ (14-17 ноември, 1996 г.). Велико Търново: Университетско издателство „Св. св. Кирил и Методий“, 225-257 (Dinchev 2001: *Dinchev, V.* Rannovizantiyskiyat grad varhu halma Tsarevets, Veliko Tarnovo. – V: Paleobalkanistika i starobalgaristika. Vtori esenni mezhhdunarodni cheteniya „Profesor Ivan Galabov“ (14-17 noemvri, 1996 g.). Veliko Tarnovo: Universitetsko izdatelstvo „Sv. sv. Kiril i Metodiy“, 225-257).
- Дуриданов 1963: *Дуриданов, И.* Южнославянските речни названия и тяхното значение за Славянския топонимичен атлас. – Славянска филология. Том III, Доклади, съобщения и статии по езикознание. София, 181-211 (Duridanov 1963: *Duridanov, I.* Yuzhnoslavyanskite rechni nazvaniya i tyahnoto znachenie za Slavyanskiya toponimichen atlas. – Slavyanska filologia. Tom III, Dokladi, saobshteniya i statii po ezikoznanie. Sofia, 181-211).
- Дуриданов 1976: *Дуриданов, И.* Езикът на траките. София: Наука и изкуство (Duridanov 1976: *Duridanov, I.* Ezikat na trakite. Sofia: Nauka i izkustvo).
- Дуриданов 2004: *Дуриданов, И.* Староевропейската хидронимия като извор за етногенеза на балканските народи. – В: Състояние и проблеми на българската ономастика 8. Материали от национална конференция по ономастика (София, май 2004). В. Търново: Университетско издателство „Св. св. Кирил и Методий“, 129-141 (Duridanov 2006: *Duridanov, I.* Staroevropeyskata hidronimia kato izvor za etnogenezisa na balkanskite narodi. – V: Sastoyanie i problemi na balgarskata

- onomastika 8. Materiali ot natsionalna konferentsia po onomastika (Sofia, may 2004). V. Tarnovo: Universitetsko izdatelstvo „Sv. sv. Kiril i Metodiy“, 129-141).
- Иванов 1981: *Иванов, В. В.* Славянский, балтийский и раннебалканский глагол. Индо-европейские истоки. Москва: Наука (Ivanov 1981: *Ivanov, V. V.* Slavyanskiy, baltiyskiy i rannebalkanskiy glagol. Indoevropeyskie istoki. Moska: Nauka).
- Иванов 1982: *Иванов, Й. Н.* Местните имена между Долна Струма и Долна Места (Принос към проучването на българската топонимия в Беломорието). София: БАН (Ivanov 1982: *Ivanov, Y. N.* Mestnite imena mezhdu Dolna Struma i Dolna Mesta (Prinos kam prouchvaneto na balgarskata toponimia v Belomoriето). Sofia: BAN).
- Йорданов 2010: *Йорданов, Ст.* Палеобалканското езикознание и проблемите на тракийската етническа история: наблюдения въз основа на един суфикс. – В: Проблеми на балканското и славянското езикознание. Международна научна конференция. 14-15 ноември 2008 г. Велико Търново, 355-381 (Yordanov 2010: *Yordanov, St.* Paleobalkanskoto ezikoznanie i problemite na trakiyskata etnicheska istoria: nablyudeniya vaz osnova na edin sufiks. – V: Problemi na balkanskoto i slavyanskoto ezikoznanie. Mezhdunarodna nauchna konferentsia. 14-15 noemvri 2008 g. Veliko Tarnovo, 355-381).
- Йорданов 2013: *Йорданов, Ст.* За един ономастичен принос на българския археолог от чешки произход Херман Шкорпил. – В: Състояние и проблеми на българската ономастика. 13. Материали от Международната научна конференция „Славянска и балканска ономастика“ (Велико Търново, 13-15 септември 2012 г.). В. Търново: Университетско издателство „Св. св. Кирил и Методий“, 318-363 (Yordanov 2013: *Yordanov, St.* Za edin onomastichen prinos na balgarskiya arheolog ot cheshki proizvod Herman Shkorpil. – V: Sastoyanie i problemi na balgarskata onomastika. 13. Materiali ot Mezhdunarodnata nauchna konferentsia „Slavyanska i balkanska onomastika“ (Veliko Tarnovo, 13-15 septemvri 2012 g.). V. Tarnovo: Universitetsko izdatelstvo „Sv. sv. Kiril i Metodiy“, 318-363).
- Йорданов 2015: *Йорданов, Ст.* Из античната и средновековната топонимия на Поломието. – В: Поломието. Находки, събития, личности. VII и VIII национални научни конференции. Велико Търново, 152-179 (Yordanov 2015: *Yordanov, St.* Iz antichnata i srednovekovnata toponimia na Polomieto. – V: Polomieto. Nahodki, sabitiya, lichnosti. VII i VIII natsionalni nauchni konferentsii. Veliko Tarnovo, 152-179).
- Йорданов 2018: *Йорданов, Ст.* Ликантропията у ранните славяни: От „вълко-мечката“ на индоевропейската (балто-славянската?) древност до върколака в българския фолклор и Вълковия в българската топонимия. – В: Годишник на Историческия факултет на Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“. Година I (XXXIII), 108-192 (Yordanov 2018: *Yordanov, St.* Likantropiyata u rannite slavyani: Ot „valko-mechkata“ na indoevropeyskata (balto-slavyanskata?) drevnost do varkola-ka v balgarskiya folklor i Valkovia v balgarskata toponimia. – V: Godishnik na Istoricheskaya fakultet na Velikotarnovskiya universitet „Sv. sv. Kiril i Metodiy“. Godina I (XXXIII), 108-192).
- Йорданов 2020: *Йорданов, Ст.* Se ipsum laudare: Не съвсем кратък разказ за моите среднощия и катадневия с книгите. – В: От Залмоксис до Кетцалкоатл. Изследвания в чест на 65-годишнината на доц. д-р Стефан Йорданов. Велико Търново: ИТИ, 15-71 (Yordanov 2020: *Yordanov, St.* Se ipsum laudare: Ne savsem kratak razkaz za moite srednoshtiya i katadneviya s knigite. – V: Ot Zalmoksis do Kettsalkoatl. Izsledvaniya v chest na 65-godishninata na doc.d-r Stefan Yordanov. Veliko Tarnovo: ITI, 15-71).

- Каралюнас 1981: *Каралюнас, С.* Лит. pólymas „болотистое место“. – Этимология. 1979. Москва: Наука, 110-111 (Karalyunas 1981: *Karalyunas, S.* Lit. pólymas „bolotistoe mesto“. – Etimologiya. 1979. Moskva: Nauka, 110-111).
- Каралюнас 1998: *Каралюнас, С.* Из проблематики формирования балтийских и славянских этнонимов. – Slavistica Vilnensis, 47 (2), 7-28 (Karalyunas 1998: *Karalyunas, S.* Iz problematiki formirovaniya baltiyskikh i slavyanskikh etnonimov. – Slavistica Vilnensis, 47 (2), 7-28).
- Каралюнас 2014: *Каралюнас, С.* Названия медведя в балтийских языках и их происхождение. – В: Балто-славянские исследования. XIX. Сборник научных трудов. Москва-Санкт Петербург: Нестор-История, 108-115 (Karalyunas 2014: *Karalyunas, S.* Nazvaniya medvedya v baltiyskikh yazaykakh i ikh proiskhozhdenie. – V: Balto-slavyanskije issledovaniya. XIX. Sbornik nauchnykh trudov. Moskva-Sankt Peterburg: Nestor-Istoriya, 108-115).
- Коматина 2020: *Коматина, П.* Славянские этнонимы „Баварского географа“: историко-лингвистический анализ. – Studia Slavica et Petropolitana, N 1 (27), Январь – Июнь, 106-137. (Komatina 2020: *Komatina, P.* Slavyanskije etnonimy „Bavarskogo geografa“: istoriko-lingvisticheskiy analiz. – Studia Slavica et Petropolitana, N 1 (27), Yanvar’ – Iyun’, 106-137.)
- Крашевски 1975: *Крашевски, Ю.* Старинно предание. Преведе от полски Димитър Икономов. София: Народна младеж (Krashevski 1975: *Krashevski, Yu.* Starinno predanie. Prevede ot polski Dimitar Ikonov. Sofia: Narodna mladezh).
- Лаучюте 2004: *Лаучюте, Ю. С.* Следы балтийских этнонимов в ономастике Славии. – Балтийский филологический курьер, № 4, 70-74 (Lauchyute 2004: *Lauchyute, Yu. S.* Sledy baltiyskikh etnonimov v onomastike Slavii. – Baltiyskiy filologicheskiy kur’er, № 4, 70-74).
- Лаучюте 2009: *Лаучюте, Ю. С.* Этноязыковые контакты во времени и в пространстве (на материале балтийских и славянских языков). – В: Балто-славянские исследования. XVIII. Сборник научных трудов. Москва: Языки славянских культур, 300-312 (Lauchyute 2009: *Lauchyute, Yu. S.* Etnoyazykovye kontakty vo vremeni i v prostranstve (na materiale baltiyskikh i slavyanskikh yazaykov). – V: Balto-slavyanskije issledovaniya. XVIII. Sbornik nauchnykh trudov. Moskva: Yazyki slavyanskikh kul’tur, 300-312).
- Лекова 2007: *Лекова, Т.* Институцията *варарь* в българското средновековие. – В: Словенска етимологија данас. Зборник Симпозијума одржаног од 5. до 10. септембра 2006 године. Приемљено на X скупу Одељења језика и књижевности, 25 децембра 2007. Уредник дописни члан Александар Лома. Београд: Институт за српски језик САНУ, 265-293 (Lekova 2007: *Lekova, T.* Institutsiyata *vararъ* v balgarskoto srednovekovie. – V: Slovenska etimologija danas. Zbornik Simpozijuma održanog od 5. do 10. septembra 2006 godine. Priemljeno na X skupu Odeljenja jezika i književnosti, 25 decembra 2007. Urednik dopisni član Aleksandar Loma. Beograd: Institut za srpski jezik SANU, 265-293).
- Лобач 2014: *Лобач, В. А.* Волаты и асілкі в легендах и преданиях Витебщины. – Живая старина, 3 (83), 24-28 (Lobach 2014: *Lobach, V. A.* Volaty i asilki v legendakh i predaniyakh Vitebshtiny. – Zhivaya starina, 3 (83), 24-28).
- Младенова 1995: *Младенова, М.* Фолклорните епически легенди в структурата на една от най-старите чешки римувани хроники. – В: Епос. Етнос. Етос. Епосът във фолклорната култура на славянските и балканските народи. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 255-296 (Mladenova 1995: *Mladenova, M.* Folklornite epicheski legendi v strukturata na edna ot nay-starite

- cheshki rimuvani hroniki. – V: Epos. Etnos. Etos. Eposat vav folklornata kultura na slavyanskite i balkanskite narodi. Sofia: Universitetsko izdatelstvo „Sv. Kliment Ohridski“, 255-296).
- Непокупный 1976: *Непокупный, А.* Балто-северославянские языковые связи. Киев: Наукова Думка (Nepokupnyy 1976: *Nepokupnyy, A.* Balto-severoslavjanskije yazykovye svyazi. Kiev: Naukova Dumka).
- Непокупный 1987: *Непокупный, А.* Суффиксальное сочетание -av-ītjo- в западнобалтийских языках. – *Baltistica*, XXIII (1), 45-51 (Nepokupnyy 1987: *Nepokupnyy, A.* Suffiksāl'noe sochetanie -av-ītjo- v zapadnobaltiyskikh yazykakh. – *Baltistica*, XXIII (1), 45-51).
- Орел 1989: *Орел, В. Э.* Из этимологических наблюдений над гидронимами бассейна Варты. – *Onomastica*, 33, 109-121 (Orel 1989: *Orel, V. E.* Iz etimologicheskikh nablyudeniy nad gidronimami basseyna Varty. – *Onomastica*, 33, 109-121).
- Орел 1997: *Орел, В. Э.* Неславянская гидронимия бассейнов Вислы и Одера. – В: Балто-славянские исследования. 1988-1996. Москва, 332-358 (Orel 1997: *Orel, V. E.* Neslavyanskaya gidronimiya basseynov Visly i Odera. – V: Balto-slavyanskije issledovaniya. 1988-1996. Moskva, 332-358).
- Откупщиков 1988 [2001]: *Откупщиков, Ю. В.* Очерки по этимологии. Санкт-Петербург: Издательство Санкт-Петербургского университета, 2001, 300-306 [= Откупщиков, Ю. В. Balto-Thracica. – *Linguistique Balkanique*, Т. XXXI, 1988, 15-19] (Otkupshtikov 1988 [2001]: *Otkupshchikov, Yu. V.* Ocherki po etimologii. Sankt-Peterburg: Izdatel'stvo Sankt-Peterburgskogo universiteta, 2001, 300-306 [= Otkupshchikov, Yu. V. Balto-Thracica. – *Linguistique Balkanique*, Т. XXXI, 1988, 15-19]).
- Пауль 2014: *Пауль, А.* Балто-славянские реликты на южном берегу Балтики. – Переформат.ру, Общественно-научное переформатирование. < <https://pereformat.ru/2014/10/balto-slavyanskije-relikty> > (Paul' 2014: *Paul', A.* Balto-slavyanskije relikty na yuzhnom beregu Baltiki. – Pereformat.ru, Obshchestvenno-nauchnoe pereformatirovanie. < <https://pereformat.ru/2014/10/balto-slavyanskije-relikty> >).
- Пауль 2016: *Пауль, А.* Балтийские славяне. От Рерика до Старигарда. Москва: Книжный мир (Paul' 2016: *Paul', A.* Baltiyskie slavyane. Ot Rerika do Starigarda. Moskva: Knizhnyy mir).
- Плетньов и Пеев 2010: *Плетньов, В., П. Пеев.* За средновековния Варненски пристан Росо/Росито/Росико. – В: Великотърновският университет „Св.св. Кирил и Методий“ и българската археология. Том 1. Велико Търново: Университетско издателство „Св.св. Кирил и Методий“, 505-524 (Pletnyov i Peev 2010: *Pletnyov, V., P. Peev.* Za srednovekovniya Varnenski pristan Roso/Rosito/Rosiko. – V: Velikotarnovskiyat universitet „Sv.sv. Kiril i Metodiy“ i balgarskata arheologia. Tom 1. Veliko Tarnovo: Universitetsko izdatelstvo „Sv.sv. Kiril i Metodiy“, 505-524).
- Поповска-Таборска 2000: *Поповска-Таборска, Х.* О Пясте – ступице и пестуне. – В: Этимология. 1997-1999. Москва, 143-146 (Popovska-Taborska 2000: *Popovska-Taborska, H.* O Pyaste – stupitse i pestune. – V: Etimologiya. 1997-1999. Moskva, 143-146).
- Рассадин 2002: *Рассадин, С. Е.* Именослов IV–VI вв. н.э. как источник по этногенезу славян. – Восточноевропейский археологический журнал, 4 (17), июль – август < <https://archaeology.kiev.ua/journal/040702/rassadin.htm> > (Rassadin 2002: *Rassadin, S. E.* Imenoslov IV–VI vv. n.e. kak istochnik po etnogenezu slavyan. – Vostochnoevropeyskiy arkheologicheskiy zhurnal, 4 (17), iyuly – avgust < <https://archaeology.kiev.ua/journal/040702/rassadin.htm> >).

- Седов 1979: *Седов, В. В.* Происхождение и ранняя история славян. Москва (Sedov 1979: *Sedov, V. V.* Proiskhozhdenie i rannaya istoriya slavyan. Moskva).
- Тарасов 2017: *Тарасов, И. М.* Балты в миграциях Великого переселения народов. – Исторический формат, № 3-4, 95-124 (Tarasov 2017: *Tarasov, I. M.* Balty v migratsiyakh Velikogo pereseleniya narodov. – Istoricheskiy format, № 3-4, 95-124).
- Тарасов 2018: *Тарасов, И. М.* Балты в миграциях Великого переселения народов: Вельты. – Аллея Науки, № 10 (26), Т. 1, 255-273 (Tarasov 2018: *Tarasov, I. M.* Balty v migratsiyakh Velikogo pereseleniya narodov: Vel'ty. – Alleya Nauki, № 10 (26), Т. 1, 255-273).
- Топоров 1966: *Топоров, В. Н.* О балтийских элементах в гидронимии и топонимии к западу от Вислы. – Slavica Pragensia, VIII, 255-263. (Toporov 1966: *Toporov, V. N.* O baltiyskikh elementakh v gidronimii i toponimii k zapadu ot Visly. – Slavica Pragensia, VIII, 255-263).
- Топоров 1972: *Топоров, В. Н.* „Baltica” Подмосковья. – В: Балто-славянский сборник. Москва: Наука, 217-280 (Toporov 1972: *Toporov, V. N.* „Baltica” Podmoskov'ya. – V: Balto-slavyanskiy sbornik. Moskva: Nauka, 217-280).
- Топоров 1973: *Топоров, В. Н.* К фракийско-балтийским языковым параллелям. – В: Балканское языкознание. Москва: Наука, 30-63 (Toporov 1973: *Toporov, V. N.* K frakiysko-baltiyskim yazykovym parallelyam. – V: Balkanskoe yazykoznanie. Moskva: Nauka, 30-63).
- Топоров 1975: *Топоров, В. Н.* Прусский язык. Словарь. А–Д. Москва: Наука (Toporov 1975: *Toporov, V. N.* Prusskiy yazyk. Slovar'. A–D. Moskva: Nauka).
- Топоров 1977: *Топоров, В. Н.* К фракийско-балтийским языковым параллелям. – В: Балканский лингвистический сборник. Москва, 59-116 (Toporov 1977: *Toporov, V. N.* K frakiysko-baltiyskim yazykovym parallelyam. – V: Balkanskiy lingvisticheskiy sbornik. Moskva, 59-116).
- Топоров 1980: *Топоров, В. Н.* К объяснению нескольких „культурных“ слов в прусском. – В: Этимология. 1978. Москва: Наука, 153-169. (Toporov 1980: *Toporov, V. N.* K ob'yasneniyu neskol'kih „kul'turnykh“ slov v prusskom. – V: Etimologiya. 1978. Moskva: Nauka, 153-169.)
- Топоров 1982: *Топоров, В. Н.* Древняя Москва в балтийской перспективе. – В: Балто-славянские исследования. 1981. Москва, 3-61 (Toporov 1982: *Toporov, V. N.* Drevnyaya Moskva v baltiyskoy perspektive. – V: Balto-slavyanskije issledovaniya. 1981. Moskva, 3-61).
- Топоров 2006: *Топоров, В. Н.* Еще раз о *неврах* и *селах* в общепалтийском этноязыковом контексте (Народ, земля, язык, имя). *neur-: *nour- и *sel- (неумирающая память об одном балтийском племени). – В: Балто-славянские исследования. XVII. Сборник научных трудов. Москва: Индрик, 15-75 (Toporov 2006: *Toporov, V. N.* Eshte raz o *nevrah* i *selakh* v obshchepaltiyskom etnoyazykovom kontekste (Narod, zemlya, yazyk, imya). *neur-: *nour- i *sel- (neumirayushchaya pamyat' ob odnom baltiyskom plemeni). – V: Balto-slavyanskije issledovaniya. XVII. Sbornik nauchnykh trudov. Moskva: Indrik, 15-75).
- Топоров 2006 а: *Топоров, В. Н.* Прусский язык. – В: Языки мира. Балтийские языки. Москва: Академия, 2006, 50-93. (Toporov 2006 а: *Toporov, V. N.* Prusskiy yazyk. – V: Yazyki mira. Baltiyskie yazyki. Moskva: Academiya, 2006, 50-93.)
- Топоров 2010: *Топоров, В. Н.* Исследования по этимологии и семантике. Т. 4. Балтийские и славянские языки. Кн. 2. [Opera etymologica. Звук и смысл]. Москва: Рукописные памятники Древней Руси (Toporov 2010: *Toporov, V. N.* Issledovaniya

- по etimologii i semantike. T. 4. Baltiyskie i slavyanskije yazyki. Kn. 2. [Opera etymologica. Zvuk i smysl]. Moskva: Rukopisnye pamyatniki Drevney Rusi).
- Топоров и Трубачев 1962: *Топоров, В. Н., Трубачев, О. Н.* Лингвистический анализ гидронимов Верхнего Поднепровья. Москва (Toporov i Trubachev 1962: *Toporov, V. N., O. Trubachev.* Lingvisticheskiy analiz gidronimov Verkhnego Podneprov'ya. Moskva).
- Трубачев 1978: *Трубачев, О. Н.* Лингвистическая периферия древнейшего славянства. Индоарийцы в Северном Причерноморье. – В: Славянское языкознание. VIII международный съезд славистов. Загреб-Любляна, сентябрь 1978 г. Доклады советской делегации. Москва: Наука, 1978, 386-405 (Trubachev 1978: *Trubachev, O. N.* Lingvisticheskaya periferiya drevneyshego slavyanstva. Indoariytsy v Severnom Prichernomor'e. – V: Slavyanskoe yazykoznanie. VIII mezhdunarodnyy s'ezd slavistov. Zagreb-Lyublyana, sentyabr' 1978 g. Doklady soverskoy delegatsii. Moskva: Nauka, 1978, 386-405).
- Трубачев 2003: *Трубачев, О. Н.* Этногенез и культура древнейших славян. Лингвистические исследования. Издание второе, дополненное. Москва: Наука (Trubachev 2003: *Trubachev, O. N.* Etnogenez i kul'tura drevneyshikh slavyan. Lingvisticheskie issledovaniya. Izdanie vtoroe, dopolnennoe. Moskva: Nauka).
- Цымбурский 2003: *Цымбурский, В. Л.* Этно- и лингвогенез Трои как преломление индоевропейской проблемы (К 75-летию со дня рождения Л. А. Гиндина. – Вопросы языкознания, № 3, 15-30 (Tsymburskiy 2003: *Tsymburskiy, V. L.* Etno- i lingvogenez Troi kak prelomlenie indoevropeyskoy problemy (K 75-letiyu so dnya rozhdeniya L. A. Gindina. – Voprosy yazykoznaniiya, № 3, 15-30).
- Штыхов 2001: *Штыхов, Г. В.* Ятвяги по Ипатьевскому летописному своду. – Lietuvos archeologija, T. 21, 101-110 (Shtykhov 2001: *Shtykhov, G. V.* Yatvyagi po Ipat'evskomu letopisnomu svodu. – Lietuvos archeologija, T. 21, 101-110).
- ЭССЯ, 8, 1981: *Этимологический словарь славянских языков.* Праславянский лексический фонд. Выпуск 8 (*ха – *jъvylga). Под ред. О. Н. Трубачева. Москва: Наука (ESSYA, 8, 1981: *Etimologicheskii slovar' slavyanskikh yazykov.* Praslavyanskiy leksicheskii fond. Vypusk 8 (*ха – *jъvylga). Pod red. O. N. Trubacheva. Moskva: Nauka.)
- Янакиева 2009: *Янакиева, Св.* Тракийската хидронимия. София: Академично издателство „Проф. Марин Дринов“ (Yanakieva 2009: *Yanakieva, Sv.* Trakiyskata hidronimia. Sofia: Akademichno izdatelstvo „Prof. Marin Drinov“)
- Babik 2001: *Babik, Zb.* Najstarsza warstwa nazewnacza na ziemiach polskich w granicach wczesnośredniowiecznej Słowiańszczyzny. Kraków.
- Babik 2020: *Babik, Zb.* Notes on the current discussion concerning the (first) name of the first historical ruler of the Piast State. – *Studia Linguistica Universitatis Iagellonicae Cracoviensis*, 137, 1-10.
- Banasik 2013: *Banasik, W.* Dagome a Mieszko. – *Slavia Antiqua*, Tom LIV, 21–60.
- Banaszkiewicz 1982: *Banaszkiewicz, J.* Königliche Karrieren von Hirten, Gärtner und Pflüger. Zu einem mittelalterlichen Erzählschema vom Erwerb der Königsherrschaft (die Sagen von Johannes Agnus, Přemysl, Ina, Wamba und Dagobert). – *Saeculum*, 3-4, 265-286.
- Banaszkiewicz 1993: *Banaszkiewicz, J.* Slawische Sagen „de origine gentis“. (al-Masudi, Nestor, Kadlubek, Kosmas) – *Dioskurische Matrizen der Überlieferungen.* – *Mediaevalia Historica Bohemica*, 3, 29-58.

- Banaszkiewicz 2010: *Banaszkiewicz, J.* Podanie o Piasku i Popielu. Studium porównawcze nad wczesnośredniowiecznymi tradycjami dynastycznymi. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Bańkowski 1989: *Bańkowski, A.* Imiona przodków Bolesława Chrobrego u Galla-Anonima (Rozważania etymologiczne). – *Onomastica*, XXXIV, 103-138.
- Bednarchuk 1973: *Bednarchuk, L.* Zagadnienie przedślaviańskiej hydronimii Karpat. – *Rocznik Naukowo-Dydaktyczny WSP w Krakowie*, z. 47. Prace Językoznawcze II. Pod red. J. Zaleskiego, 1973, 19-30.
- Bednarchuk 2021: *Bednarchuk, L.* Bałtyckie nazewnictwo Mazowsza. – *Onomastica*, LXV, 137-144.
- Blažek 2003: *Blažek, V.* Baltic horizon in Eastern Bohemian hydronymy?. – *Tiltai*. Priedas 14, 14-20.
- Blažek 2018: *Blažek, V.* The North-eastern Border of Celtic World. – In: Jones, Aled Llion, and Fomin, Maxim (eds.). *Y geissaw chwedleu: proceedings of the 7th International Colloquium of Societas Celto-Slavica*. [Studia Celto-Slavica 8]. Bangor: University of Wales, Bangor, 2018, 7-22.
- Blažienė 2020: *Blažienė, G.* Baltische Spuren in Ortsnamen Europas? – *Indo-European Linguistics and Classical Philology*, XXIV [= Индоевропейское языкознание и классическая филология – XXIV: материалы чтений, посвященных памяти профессора Иосифа Моисеевича Тронского, 22-24 июня 2020 г. Санкт-Петербург: Институт лингвистических исследований], 443-465 (Indoeuropeyskoe jazykoznanie i klassicheskaya filologiya – XXIV: materialy chteniy, posvyashchennykh pamyati professora Iosifa Moiseevicha Tronskogo, 22-24 jyunya 2020 g. Sankt-Peterburg: Institut lingvisticheskikh issledovaniy, 443-465).
- Bogucki 2004: *A. Bogucki.* Kilka uwag o imieniu Mieszka I. – W: *Spółeczeństwo Polski średniowiecznej. Zbiór studiów*, t. 10, red. S. K. Kuczyński. Warszawa, 9-18.
- Brückner 1897: *Brückner, A.* O Piaście. W Krakowie.
- Brückner 1907: *Brückner, A.* Piast. – *Przegląd Historyczny*, t. IV, Z. 1, 15-19.
- Buko 2000: *Buko, A.* Małopolska „czeska” i Małopolska „polańska”. – W: *Ziemia Polska w X wieku i ich znaczenie w kształtowaniu się nowej mapy Europy*. Pod redakcją Henryka Samsonowicza. Kraków, 143-168.
- Detschew 1957: *Detschew, D.* Die thrakischen Sprachreste. Wien.
- Dini 2014: *Dini, P. U.* Foundations of Baltic Languages. English translation by Milda B. Richardson, Robert E. Richardson. Vilnius.
- Duridanov 1969: *Duridanov, I.* Thrakisch-dakische Studien. I: Die thrakisch- und dakisch-baltischen Sprachbezeichnungen. Sofia.
- Duridanov 1975: *Duridanov, I.* Die Hydronymie des Vardarsystems als Geschichtsquelle, Köln-Wien: Böhlau Verlag.
- Dzermantas 2010: *A. Dzermantas:* Gudai – tai slaviškai kalbantys baltai. – *Alkas.lt*, 17.10.2010 < <https://alkas.lt/2010/10/17/734/> >.
- Endzelins 1951: *Endzelins, J.* Latviešu valodas gramatika. Rīgā.
- Gaggero 1983: *Gaggero, G.* Thraces, Mésiens et Daces dans l’oeuvre de Flavius Josephe. – In: *Pulpudeva. Semaines Philippopolitaines de l’histoire et de la culture Thrace*. 4. Plovdiv, 3-17 Octobre 1980. Sofia : Éditions de l’Académie bulgare des sciences, 95-106.
- Gąsiorowska 1957: *Gąsiorowska, X.* The Postwar Polish Historical Novel. – *Comparative Literature*, Vol. 9, No. 1, 17-32.
- Georgiev 1941: *Georgiev, V.* Vorgriechische Sprachwissenschaft. Lief. I. Sofia.
- Gerullis 1922: *Gerullis, G.* Die altpreussischen Ortsnamen. Berlin etc.

- Gieysztor 1970: *Gieysztor, A.* Polanie. – W: Labuda, G., Z. Stieber (eds.). Słownik starożytności Słowiańskich. 4 (1). Wrocław: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich & Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 181-182.
- Godecki 2010: *Godecki, Ł.* Zachodniosłowiańskie teonimy z drugim członem *-vitъ. – В: Състояние и проблеми на българската ономастика. Т. 11. Велико Търново: Университетско издателство „Св.св. Кирил и Методий“, 545-558 (In: Sastoyanie i problemi na balgarskata onomastika. T. 11. Veliko Tarnovo: Universitetsko izdatelstvo „Sv.sv. Kiril i Metodiy“ 545-558).
- Hertel 1980: *Hertel, J.* Imiennictwo dynastii piastowskiej we wczesnym średniowieczu. Warszawa-Poznań-Toruń.
- Iordanov 2002: *Iordanov, St.* Notes on the etymology of the name Pistiros. – In: Bouzek, J.; Domaradzka, L. and Archibald, Z. H. (eds.). Pistiros. II. Excavations and Studies. Report of the Joint Project of Excavations and Studies by the Bulgarian Academy of Sciences, Charles University in Prague, University of Liverpool, École française d'Athènes and Archaeological Museum Septemvri. Charles University in Prague, The Karolinum Press, 331-333.
- Ivoška 2016: *Ivoška, D.* Bemerkungen zur Problematik der baltischen Ortsnamen westlich der Weichsel. – Acta Linguistica Lithuanica, LXXIV, 208-225.
- Jarowiecki 1991: *Jarowiecki, J.* O powieści historycznej Józefa Ignacego Kraszewskiego. Kraków: Wydawnictwo Naukowe WSP.
- Jasiński 2016: *Jasiński, T.* Założyciele państwa – pochodzenie rodu Piastów w historiografii. – W: Tradycje i nowoczesność Początki państwa polskiego na tle środkowoeuropejskim w badaniach interdyscyplinarnych. Pod redakcją Hanny Kóčki-Krenz, Marzeny Matli, Marcina Danielewskiego. Poznań: Wydawnictwo naukowe, 2016, 41-57.
- Kara 2020: *Kara, M.* Polish Historiography and Archaeology on the Mechanismus behind the formation of the Piasts' *Regnum*. – Przegląd Archeologiczny, Vol. 68, 121-135.
- Kardaros 2016: *Kardaros, G.* The Early Medieval Period in Poland 6th – 9th Century. Part Two: The Tribal Period. – BYZANTIKA, 33, 55-70.
- Katičić 1992: *Katičić, R.* Kunstmannovi lingüistički dokazi o seobi Slavena s juga na sjever. – Starohrvatska prosvjeta, ser. III, sv. 20, 1990 (Split 1992), 225-238.
- Kawczyński 1890: *Kawczyński, M.* Etymologia jako środek pomocniczy w badaniach historycznych (Wanda, Popiel, Piast). – W: Pamiętnik drugiego Zjazdu Historyków Polskich. Lwów, 1-12.
- Kazlauskas 1970: *Kazlauskas, J.* [Recenzija]. I. Duridanov. Thrakisch-dakische Studien, Erster Teil, Die Thrakisch- und Dakisch-baltischen Sprachbeziehungen. – Linguistique Balkanique, XIII, 2, Sofia, 1969, 103 p. – Baltistica, VI (1), 125-126.
- Kęsikowa 2018: *Kęsikowa, U.* Etymologie i „etymologie” Juliusza Słowackiego. – Język – Szkoła – Religia, 13, 2, 30-45.
- Krahe 1959: *Krahe, H.* Über einige Gewässernamen mit -st- Suffix. – Beiträge zur Namenforschung, 10, 1-17.
- Kunstmann 1984: *Kunstmann, H.* Über die Herkunft der Polen vom Balkan. – Die Welt der Slaven 29, 1984, 295-329.
- Kunstmann 1988: *Kunstmann, H.* W sprawie rodowodu Mieszka. – Slavia Antiqua, Tom XXXI, 77-91.
- Kunstmann 1996: *Kunstmann, H.* Die Slaven: ihr Name, ihre Wanderung nach Europa und die Anfänge der russischen Geschichte in historisch-onomastischer Sicht. Stuttgart: Franz Steiner Verlag.

- Kunstmann 2019: *Kunstmann, H.* Slaven und Prußen an Ostsee, Weichsel und Memel. Über ihre Herkunft vom Balkan und aus Kleiasien. Herstellung und Verlag: Books on Demand, Nordenstedt.
- Labuda 1960: *Labuda, G.* Źródła, sagi i legendy do naj-dawniejszych dziejów Polski. Warszawa.
- Labuda 1988: *Labuda, G.* Woliniane – plemię pomorskie czy wieleckie? – W: *Studia na etnogenezę Słowian i kulturą Europy wczesnośredniowiecznej*, t. 2, ed. G. Labuda, S. Tabaczyński, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź, 65-75.
- Labuda 1992: *Labuda, G.* O najstarszych imionach dynastii piastowskiej. – [W:] *Biedni i bogaci. Studia z dziejów społeczeństwa i kultury*, ofiarowane Bronisławowi Geremkowi w sześćdziesiątą rocznicę urodzin. Red. M. Aymand. Warszawa, 1992, 261-274.
- Laučiutė 2006: *Laučiutė, J. S.* Polesė – „Pamiškė”, „Palenkė” ar „Didelių Pelkų, Kraštas”? – *Baltistica*, XLI (3), 451-459.
- Łowmiański 1950: *Łowmiański, H.* Stosunki polsko-pruskie za pierwszych Piastów. – *Pregład Historyczny*, 41, 152-179.
- Łuczyński 2015: *Łuczyński, M.* Staropolańskie teonimy *Světovitъ, *Jarovitъ, Rujevitъ, Borovitъ: deadiectiva czy composita? – *LingVaria*, 10 (20), 109-119.
- Łuczyński 2015a: *Łuczyński, M.* Nazwy własne w “Dagome iudex”. – *Prace językoznawcze UWM*, XVII / 4, 69-93.
- Malingoudis 1981: *Malingoudis, Ph.* Studien zu den slavischen Ortsnamen Griechenlands, 1. Slavische Flurnamen aus der messenischen Mani. Wiesbaden.
- Mayer 1996: *Mayer, H. E.* South Baltic. – *Lituanus. Lithuanian quarterly journal of Arts and Sciences*, Volume 42, No. 2. < On-line, 09.11.2014 >
- Mažiulis 1993: *Mažiulis, V.* Prūsų kalbos etimologijos žodynas. 2. I–K. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
- Mažiulis 2007: *Mažiulis, V.* Historical Grammar of Old Prussian. Translation from Lithuanian and Comments by Dr. Letas Palmaitis. 2007, <https://prusaspira.org/prussian/mazgr.pdf>.
- Mažiulis 2008: *Mažiulis, V.* Dėl Kuršių kalbos palikimo. – *Baltistica*, XLIII (1), 91-99.
- Mironowicz 2013: *Mironowicz, A.* The Methodian Mission on the Polish Lands until the Dawn of 11th Century. – *Elpis*, 15, 17-32.
- Morys-Twarowski 2018: *Morys-Twarowski, M.* Czy pogańscy Prusowie naprawdę byli barbarzyńcami i prymitywami? – *Ciekawostki Historyczne. pl* > Historia Polski < <https://ciekawostkihistoryczne.pl/2018/02/18/czy-poganscy-prusowie-naprawdzie-byli-barbarzyncami-i-prymitywami/> >.
- Narbutas 1995: *Narbutas, T.* Lietuvių tautos istorija. Antras tomas. Vilnius: Mintis.
- Olteanu: *Olteanu, S.* Toponime procopiene (1): Ζικίδεβα-Σπιθύρος (De Aedificiis – Haury 148.9-10) < https://web.archive.org/web/20071212203754/http://soltdm.com/geo/arts/zikideva/zikideva_r.htm >
- O Piaście 1898: *O Piaście* by Aleksandr Brückner. – *Listy filologicke / Folia philologica*, Roč. 25, Čis. 5, 416-417.
- Parwulescu 1989: *Parwulescu, A.* 'Black water' in the Thracian Hydronymy. – In: *Thracians and Mycenaeans. Proceedings of the Fourth International Congress of Thracology. Rotterdam 24-26 September 1984. Edited by Jan Best and Nanny de Vries. [Publications of Henri Frankfort Foundation. Volume 11]. Leiden – Sofia: E. J. Brill, Terra Antiqua Balcanica, 1989, 290-295.*
- Piast, n. d.: *Piast*. – *Encyklopedia PWN* < <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/;3956614> >

- Popowska-Taborska 2004: *Popowska-Taborska, H.* O Piaście – piaście i piastunie. – W: Hanna Popowska-Taborska. *Z językowych dziejów Słowiańszczyzny*. Warszawa, 369-373.
- Cl. Ptol., Geogr., I, ed. Nobbe, 1843: *Claudii Ptolemaei Geographia*. Edidit Carolus Fridericus Augustus Nobbe. Editio stereotypa. Tom. I. Lipsiae: Sumptibus et typis Caroli Tauchnitai.
- Cl. Ptol., Geogr., Germaniae magnae situs: *Claudii Ptolemaei Geographia*. Lib. II. Cap. 11. Germaniae magnae situs (Europae tabula quarta). < <https://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/gazetteer/Periods/Roman/Texts/Ptolemy/2/10/limited.html> >.
- Raevschi 2006: *Raevschi, N.* Hidronime thraco-dacice având conexiuni etimologice baltice. – *Limba română*, Nr. 7-9, anul XVI, 93-111.
- Rieger i Wolnicz-Pawlowska 1975: *Rieger, J., Wolnicz-Pawlowska, E.* Nazwy rzeczne w dorzeczu Warty. Wrocław.
- Rospond 1968: *Rospond, St.* Prasłowianie w świetle onomastyki. – W: I Międzynarodowy kongres archeologii słowiańskiej. Warszawa, 14-18.IX.1965. Wrocław-Warszawa-Kraków: Zakład narodowy imienia Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii nauk, 109-170.
- Rudnicki 1932: *Rudnicki, M.* Nowe uwagi o zasiedzeniu Słowian w dorzeczach Wisły i Odry. – *Slavia Occidentalis*. Tom 11. Redaktor: Mikołaj Rudnicki. Poznań, 82-112.
- Rymar 2012: *Rymar, E.* Nazwy wodne prawobrzeżnej dolnej Warty między Santokiem i Kostrzynem. – *Nadwarciański Rocznik Historyczno-Archiwalny*, nr. 19, 2012, 23-77.
- Schmid 1989: *Schmid, W. P.* Spuren baltischer Sprache in Pommern. – In: Rymut, K. (red.). *Hydronimia słowiańska. Materiały z IX Konferencji Komisii Onomastyki Słowiańskiego przy Międzynarodowym Komitecie Słowistów*. Mogilany, 16-18 IX, 1986 r. Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Lódź, 119-128.
- Schneider 1907: *Schneider, St.* W sprawie Piasta, Rzepichy i Ziemowita. Lwów: Z Drukarni Ludowej, Pl. Bernardyński 7.
- Sikorski 2013: *Sikorski, D. A.* Mieszko I Tajemniczy i jeszcze bardziej tajemnicza metoda historiograficzna. – *Roczniki Historyczne, Rocznik LXXIX*, 183-203.
- Sikorski 2014: *Sikorski, D. A.* Mieszko I mniej już, tajemniczy (odpowiedź Przemysławowi Urbańczykowi). – *Roczniki Historyczne, Rocznik LXXX*, 277-285.
- Skardžius 1943: *Skardžius, P.* Lietuvių kalbos žodžių daryba. Vilnius.
- Skibiński 2016: *Skibiński, E.* Kronikarze polscy o początkach państwa polskiego. – W: *Tradycje i nowoczesność. Początki państwa polskiego na tle środkowoeuropejskim w badaniach interdyscyplinarnych*. Pod redakcją Hanny Kóćki-Krenz, Marzeny Matli, Marcina Danielewskiego. Poznań: Wydawnictwo naukowe, 11-40.
- Smoczyński 2009: *Smoczyński, W.* Grupy spółgłoskowe języka staropruskiego. – В: *Балто-славянские исследования. XVIII. Сборник научных трудов*. Москва: Языки славянских культур, 95-130 (V: *Balto-slavyanskie issledovaniya. XVIII. Sbornik nauchnykh trudov*. Moskva: Yazyki slavyanskikh kul'tur, 95-130).
- Strzelczyk 1987: *Strzelczyk, J.* Na tropie najdawniejszych polskich podań narodowych. Podanie o Popielu i Piaście. – *Przegląd Zachodni*, nr. 5-6, 17-43.
- Strzelczyk 2016: *Strzelczyk, J.* Mieszko Pierwszy. Chrzest i początki Polski. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie.
- Szulc 1880: *Szulc, K.* Mythyczna historia polska i mythologia słowiańska. Poznań.
- Tomaschek 1980: *Tomaschek, W.* Die alten Thraker. Eine ethnologische Untersuchung. Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften.

- Trautmann 1925 [1974]: *Trautmann, R.* Die altpreußischen Personennamen. 2. unveränderte Auflage [Unveränderter Nachdruck der 1. Auflage von 1925.] Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- Trojanowski 1917: *Trojanowski, W.* Podania mityczne dziejów polskich w oświeceniu wiary i znanstwa porównawczego i obrzędów ludowych. Warszawa: Nakładem autora.
- Udolph 1981: *Udolph, J.* Zu neuen Arbeiten der polnischen Namenforschung. – Zeitschrift für Ostforschung. Länder und Völker im östlichen Mitteleuropa, 30. Jahrgang, 1981, Heft 1, 75-95.
- Udolph 1999: *Udolph, J.* Baltisches in Niedersachsen? – In: Florilegium linguisticum. Festschrift für Wolfgang P. Schmid zum 70. Geburtstag, hrsg. von E. Eggers, J. Becker, J. Udolph, D. Weber. Frankfurt am Main-Berlin-Bern-Bruxelles-New York-Wien: Peter Lang, 493-508.
- Udolph 2016: *Udolph, J.* Expansion slavischer Stämme aus namenkindlicher und bodenkundlichen Sicht. – Onomastica, LX, 215-231.
- Udolph 2016 a: *Udolph, J.* Heimat und Ausbreitung indogermanischer Stämme im Lichte der Namenforschung. – In: Die frühen Slawen – von der Expansion zu gentes und nationes. Teil 1, 2016, 173-249.
- Urbańczyk 2013: *Urbańczyk, P.* Origins of the Piast dynasty. – Studia Slavica et Balcanica Petropolitana, № 2. Июль – Декабрь, 56-66.
- Urbańczyk 2014: *Urbańczyk, P.* Furor Sikorscianus, czyli pryncypialny strażnik ortodoksji. – Roczniki Historyczne, Rocznik LXXX, 2014, 267-277.
- Vasilyev 2021: *Vasilyev, V. L.* Toponymic Baltisms near the Upper Volga lakes. – Acta Linguistica Lithuanica, LXXXV, 141-159.
- Vasmer 1941: Vasmer, M. Die Slaven in Griechenland. Berlin: Verlag der Akademie der Wissenschaften.
- Wiszewski 2009: *Wiszewski, P.* Struktura, fabuła i historia. Wokół opowieści o odzyskaniu wzroku przez Mieszka (Galli Anonymi Cronicae, I, 4). – Biuletyn Polskiej Misji Historycznej, 5 (2009), 45-64.
- Witczak 2016: *Witczak, K. T.* Kto był ojcem chrzestnym Mieszka I? – W: Wróbel, A., Piasta, A. (eds.). 1050-lecie Chrztu Polski w wymiarze ogólnopolskim i regionalnym. Piotrków Trybunalski, Tomaszów Mazowiecki, 35-49.
- Wrocławski 1970: *Wrocławski, K.* Historyczne, legendarne i literackie echa misji Morawskiej Braci Sołuńskich w Polsce. – Годишен зборник на Филозофскиот факултет / Annuaire de la Faculté de Philosophie, 393-419.
- Zaroff 2019: *Zaroff, R.* Rugian Slavic God Sventovit – One More Time. – Studia Mythologica Slavica, 22, 33-50.
- Ziólkowski 2014–2015: *Ziólkowski, A.* When did the Slavs originate? The case of the Antes. – Palamedes, 9/10, 211-236.
- Żmudzki 2002: *Żmudzki, P.* Spór o analizę strukturalną podań i mitów dotyczących „Początku” Polski: (na marginesie książek Jacka Banaszkiewicza i Czesława Deptuły). – Przegląd Historyczny, 93/4, 451-471.